

ÖZ

Osmanlı Devleti’nde nikâhların kadından alınan izinname ile kısılması esas olmasına rağmen, buna her zaman riayet edilmemiş ve izinsiz kısılan nikâhlarla ilgili davalarda mahkemenin karar vermesi zorlaşmıştır. Bu nedenle hâkimden izinname almadan kısılan nikâhlarda yaşanan suiistimalleri önleyebilmek için Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyılın sonlarına doğru nikâh akitleri daha sıkı denetlenmeye başlanmıştır. Bundaki en önemli amaçlardan biri akitlerde çiftlerin evlenirken kayıtlara geçirilen kimlik bilgileri, mehir, şahit, vekil ve varsa şartlara dair verilen bilgilerin, zaman içerisinde çiftler arasında görülmesi muhtemel hukukî işlemlere de mesnet teşkil etmesiydi. Bu sayede kadının haklarının güvence altına alınarak mağduriyet yaşamaları engellenmeye çalışılmıştı.

Osmanlı Devleti bir taraftan evlilik akitleri üzerinde bu şekilde denetimini arttırmaya çalışırken öte yandan evliliği, dolayısıyla doğurganlığı özendirici bir nüfus politikası gütmekteydi. Özellikle Birinci Dünya Savaşı’nda yaşanan nüfus kayıplarının telafisi için doğumlar, dolayısıyla evlilikler devlet tarafından teşvik edilirken bir taraftan da tüm Osmanlı tebaasının evlilik ve boşanma işlemlerinin düzenlenmesine yönelik çalışmalar hızlandı. Savaşlar nedeniyle şehit sayısındaki artış ve birçok askerin yaşamından haber alınamaması, geride kalan nafakadan mahrum ailenin hayatını idame ettirebilmesi ve kadının yeniden evlenebilmesi önündeki en büyük engellerden biriydi. Zira kadı sicilleri askerdeki eşlerinden haber alamayan veya şehit olduklarını ispat etmeye yönelik, çok sayıda kadının açtığı dava ile doludur. İşte hem savaş ortamının aile teşekkülü üzerine getirdiği yükün azaltılabilmesi, hem de evlilik ve boşanmaların daha sistemli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, 1917 yılında Hukuk-ı Aile Kararnamesi’nin çıkarılma gerekçelerinden biri olmuştu.

Kararname’nin uygulamaya koyulmasıyla birlikte evlilik ve boşanma işlemleri, başlığında “Münâkehât ve Müfârekât” yani evlilik ve boşanma defteri olduğu özellikle belirtilmiş olan hususî defterlere kaydedilmeye başlanmıştır ve Antalya’da da özel olarak evlilik ve boşanmaların yer aldığı bu nevi bir kadı sicili mevcuttur. Söz konusu kayıtlarda sadece Müslüman ahalinin değil gayrimüslimlerin evlilik akitlerini de görmek mümkündür. Kararname’nin ömrü kısa olsa da evlenme ve boşanma işlemlerini yeniden düzenleyen önemli bir adım olmuş ve Antalya’da Kararname’nin yürürlükte olduğu yaklaşık 14 aylık süre zarfında 359 çiftin nikâh akdi ve 10 çiftin boşanma işlemleri bunun için ayrılan hususî defterlere kaydedilmiştir.

Bu makale Hukuk-ı Aile Kararnamesi’nin yürürlüğe girmesinin ardından Antalya’da Kararname hükümleri gereğince tutulan evlilik ve boşanma kayıtlarının incelenmesini konu almaktadır. Bu sayede hem Antalya’da evlilik müessesesinin oluşumu ve dağılışı, hem de Hukuk-ı Aile Kararnamesi’nin Antalya’da nasıl uygulandığı ortaya çıkarılmaya çalışılmış, ayrıca Müslümanlar ile gayrimüslimlerin evlilik akitlerinin nasıl icra edildiği, birbirine benzeyen ve birbirinden ayrılan yönleri, evliliklerde dışarıya açıklık/kapalılık gibi daha birçok husus incelenmiştir. Bunun yanında damatların meslekleri, evlilik akitlerinin icra edildiği mekânlar, şahit ve vekillerin kimlikleri gibi aynı zamanda şehir tarihi araştırmalarına katkı sağlayacak birçok zengin bilgi de çalışmada yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, Boşanma, Osmanlı İmparatorluğu, Hukuk-u Aile Kararnamesi, Antalya.

* Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, TÜRKİYE, E-Posta: haticecetin@akdeniz.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0813-5236

MARRIAGE AND DIVORCE IN ANTALYA (1918-1919)

ABSTRACT

In the Ottoman Empire, although it was essential to perform marriage ceremonies with the permission obtained from kadı (muslim judge), it was not always abided and it became difficult for the court to make a decision in cases related to marriage ceremonies performed without permission. Therefore, marriage contracts began to be controlled more strictly to prevent abuses in marriage ceremonies performed without obtaining permission from the judge towards the end of the 19th century in the Ottoman Empire. One of the most important purposes of it was that identity information recorded during the marriage of couples in the contracts and the information provided about the dowry, witness, attorney, and the conditions, if any, constituted a basis for possible legal transactions between the couples over time. Thus, it was tried to prevent women from experiencing victimization by securing their rights.

While the Ottoman Empire was trying to increase its control over marriage contracts in this way, on the other hand, it was pursuing a population policy that encouraged marriage and therefore fertility. While births and therefore marriages were encouraged by the state especially for the compensation of the population losses experienced in the First World War, on the other hand, efforts to regulate the marriage and divorce proceedings of all Ottoman subjects were accelerated. The increase in the number of martyrs due to the wars and the inability to hear about the lives of many soldiers were among the biggest obstacles to the survival of the family deprived of alimony and the women's remarriage. Because kadı registers are full of lawsuits filed by many women who could not hear from their husbands in the military or to prove that their husbands were martyrs. Both the reduction of the burden imposed on the family establishment by the war environment and also the efforts to make marriage and divorce more systematic were one of the reasons for the enactment of the Decree of Family Law in 1917.

Along the implementation of the Decree, marriage and divorce proceedings started to be recorded in special registers, which were specifically indicated to be "Münâkehât and Müfârekât", namely marriage and divorce registry, and there is also such a kadı registry, which specifically includes marriages and divorces, in Antalya. It is possible to see the marriage contracts of not only Muslim people but also non-Muslims in these records. Although the decree was short-lived, it was an important step that rearranged the marriage and divorce proceedings, and marriage contracts of 359 couples and divorce proceedings of 10 couples were recorded in the special registers allocated for it during the approximately 14-month period in which the Decree was in force in Antalya.

This article is about the examination of marriage and divorce records kept in Antalya in accordance with the provisions of the Decree after the enforcement of the Decree of Family Law. Thus, it was attempted to reveal both the formation and dissolution of the institution of marriage in Antalya and how the Decree of Family Law was implemented in Antalya, and furthermore, many issues such as how the marriage contracts of Muslims and non-Muslims were executed, their similarities and differences, and openness/closeness in marriages were also examined. Moreover, a lot of rich information that would contribute to the city history studies, such as the professions of the grooms, the places where the marriage contracts were executed, and the identities of the witnesses and attorneys, was also included in the study.

Keywords: Marriage, Divorce, Ottoman Empire, Decree of Family Law, Antalya.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla birlikte modern anlamda kanunlaştırma hareketlerine başlamıştı. Bu kapsamda, 1869-1876 yılları arasında hazırlanarak yürürlüğe giren Mecelle, İslam hukuk tarihinde önemli bir yere sahipti. Ancak sadece devletin resmî mezhebi haline gelen Hanefî mezhebinin görüşlerine bağlı kalınarak hazırlanan bu yeni kanununda aile ve miras hukuku düzenlenmemişti.¹ Zamanla aile hukukunun kanunlaştırılması ve kadının hukuki statüsünün düzeltilmesinin zarurî olduğunu ileri süren kimi aydınların fikirleri ve sürekli savaşlar nedeniyle erkeklerin boşluğunu doldurmaya çalışan kadınların iş hayatına atılmaları gibi değişimler, aile hukukunun tedvinini gerekli kılan gelişmelerdi.² Böylece aile hukuku alanında İslam ve Osmanlı hukuk tarihindeki ilk örnek sayılan Hukuk-ı Aile Kararnamesi, 25 Ekim 1917 tarihinde yürürlüğe girdi.³ 157 maddeden oluşan Kararname, Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği bir sırada hazırlanmaya başladı. İlk defa bu Kararname ile o zamana kadar resmî mezhep olan Hanefi mezhebi haricinde diğer mezheplerin uygulamalarından da istifade edildi. Ayrıca Kararname, Musevi ve Hristiyanların aile

¹ Yılmaz Yurtseven, "1917 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11/1-2, 2003, s. 203-206.

² Kararname'yi doğuran etkenler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yurtseven, *agm*, s. 209-217.

³ Mehmet Akif Aydın, "Hukuk-ı Aile Kararnamesi", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 18, 1998, s. 314.

hukuklarına dair düzenlemeleri de kapsıyordu. Ancak bu kararname aile hukukuna dair bütün meseleleri değil, sadece evlenme ve boşanma konularını düzenliyordu.⁴

Kararname, Birinci Dünya Savaşı'nda alınan mağlubiyet sonucunda, ancak 1 yıl 9 ay 11 gün yürürlükte kalarak 19 Haziran 1919'da lağvedilmiş olsa da evlenme ve boşanma işlemlerini yeniden düzenleyen önemli bir adımdır. Bu Kararname, 1926 yılında çıkarılacak olan Medeni Kanunu'nun habercisi olarak görülmüştür⁵ ve her ne kadar yürürlükten kaldırılmış olsa da Medeni Kanun'un kabulüne kadar aile hukuku alanında fiilen yürürlükte kaldığı bilinmektedir.⁶ Kararname'nin ömrü kısa olsa da Suriye, Lübnan, Ürdün gibi Ortadoğu ülkelerinde 20. yüzyıl ortalarına kadar etkisini sürdürmüştür.⁷

1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin yürürlüğe girmesinin ardından, evlilik ve boşanma işlemlerinin kaydedilmesinin mecburi tutulmasıyla birlikte daha düzenli bir uygulamaya geçilmiştir. Kararname'den önce şeriye sicillerine kaydedilen nikâh ve boşanma işlemlerinin, bazen defterin belirli bir bölümüne ayrıca tutulduğu, bazen diğer konuları ihtiva eden kayıtlar arasında karışık olarak verildiği, kimi zaman da bunun için özel olarak hazırlanmış "Münâkehât ve Müfârekât" veya "enkiha" (nikâh) defterlerine kaydedilmiş olduğu görülürken⁸, Kararname ile birlikte evlilik ve boşanmaların kaydedildiği hususi defterler tutulmaya başlanmıştır. Bu kapsamda Antalya'da sadece evlenme ve boşanma kayıtlarının bulunduğu ilk ve tek kadı sicili Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Meşihat Fonunda 1215 sıra numarasıyla kayıtlı 68 Numaralı Antalya şeriye sicilidir ve *Antalya Şer'iyeye Mahkemesine Mahsus Münâkehât ve Müfârekât Sicil Defteri* başlığını taşır. Aynı başlığa sahip olmamakla birlikte Meşihat Fonunda 1224 sıra numarasıyla kayıtlı 77 Numaralı Antalya şeriye sicili de sadece evlilik kayıtlarını barındırır, ancak boşanmaya dair bir kayıt ihtiva etmez.⁹

Evlilik kayıtlarının tarihleri dikkate alındığında söz konusu iki defterin sıra numaralarının olması gerektiği şekilde verilmediği anlaşılır. Aslında 1224 sıra numaralı defter ikinci sırada olması gerekirken ilk sırada yer alır. Buna göre ilk defter olan 1224 sıra numaralı (77 Numaralı) sicil, müstakil bir şekilde evlilik ve boşanma kayıtlarının tutulduğu 1215 sıra numaralı (68 Numaralı) sicile bir geçiş denemesi hüviyetindedir. 1224 sıra numaralı sicildeki evlilik kayıtları diğerine kıyasla biraz daha uzun olmakla birlikte, nikâhın tanzim ve tescili esnasında yapılması gereken uygulamaların her ikisinde de eksiksiz yerine getirildiği anlaşılır. 1215 sıra numaralı sicilde ise evlilik kayıtları daha kısalımsı, belirli kalıplaşmış ifadelerin kullanıldığı bir forma dönüşmüştür. Söz konusu iki defterden 1224 sıra numaralı sicildeki ilk nikâh kaydı 3 Ocak 1918, son nikâh kaydı 15 Mart 1918 tarihli iken, 1215 sıra numaralı sicil bunun devamı niteliğinde olup ilk kayıt 17 Mart 1918, son kayıt ise 17 Mayıs 1919 tarihlidir. Yani kayıt tarihleri açısından da defterler birbirinin devamı niteliğindedir.

Nikâh akitlerine mahsus Antalya'ya ait ilk evlilik defteri olan 1224 sıra numaralı evlilik defterinde hepsi Müslüman çiftlere ait olan toplam 21 nikâh kaydı bulunurken, müteakip 1215 sıra numaralı defterde, 17'si gayrimüslim Rum ahaliden müteşekkil toplam 338 kayıt mevcuttur. Nikâh kayıtlarından ikisinin üzeri çizilerek iptal edildiği için bunlar değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. İki defterde kayıtlı toplam 359 çiftten, ikamet yerleri belirtilenler içerisinde en büyük yekünü Antalya merkez mahalleleri oluşturur. Bilhassa nikâh akitleri ve boşanma kayıtlarının yer aldığı 1215 sıra numaralı şeriye sicili, kayıtların tutulmuş olduğu tarih aralıkları itibariyle de ayrı bir önemi haizdir. Çünkü aile hukuku açısından önemli bir yere sahip olan Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin yürürlüğe girmesinin ardından Antalya'da bu kararname hükümleri uyarınca tutulan ilk defterdir. Aynı şekilde 1224 sıra numaralı şeriye sicili de Kararname'nin yürürlükte bulunduğu zaman dilimi içerisinde bulunmakla birlikte, yukarıda da belirtildiği gibi sadece evlilik akitlerini ihtiva etmekte olup içerisinde boşanmaya dair bir kayıt bulunmaz. Öte taraftan diğer sicildeki gibi evlilik ve boşanma defteri olduğuna ilişkin de bir başlık taşımaz.

1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin yürürlüğe girmesinin ardından Antalya'da bu kararname hükümleri gereğince tutulan ilk evlilik ve boşanma defterleri üzerinde yapılan bu çalışmayla, hem Antalya'da

⁴ Mehmet Ünal, "Medeni Kanunun Kabulünden Önce Türk Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler ve Özellikle 1917 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XXXIV, 1977, s. 209-210; Mehmet Akif Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adalet*, Klasik Yayınları, İstanbul 2017, s. 214.

⁵ Zafer Toprak, "Yüzyüncü Yılında Hukuk-ı Aile Kararnamesi", *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı 288, (2017), s. 50.

⁶ Ünal, *agm*, s. 211.

⁷ Ahmet Yasin Küçüktiryaki, "Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Sonrası Aile Hukuku Alanındaki Gelişmeler ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi", *13/26, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014/2, s. 182.

⁸ Girit nikâh defterleri hakkında bkz. Nuri Adıyeko, "Girit Nikâh Defterleri ve Girit'teki Evlilikler", *Kebikeç*, 13, 2002, s. 39-47. Üsküdar Mahkemesi evlilik ve boşanma defterleri için bkz., Elif Öztürk, *Üsküdar Kadılığı Sicillerinden Üsküdar Mahkemesi Münâkehât ve Müfârekât 275 Numaralı 1332 Tarihli Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2020.

⁹ Bu defterlerden 77 Numaralı Antalya şeriye sicilinin, çeviri yazısı daha önce yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır, bkz. Miray Demirci, *77 Numaralı Antalya Şer'iyeye Sicilinin (1918/1924) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2019. Diğer kadı defteri olan 68 Numaralı Antalya şeriye sicilindeki evlilik kayıtlarının küçük bir kısmı da yine daha önce bir yüksek lisans tezinde kullanılmıştır, bkz. Ayşe Bingöl, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Antalya'da Aile Kurumu (1908-1945)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya 2019. Çalışmamız söz konusu defterlerdeki orijinal kayıtlar kullanılarak hazırlanmıştır.

evlilik müessesesinin oluşumu ve dağılışı incelenmiş hem de Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin Antalya'da nasıl uygulandığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca akitler içerisinde, Antalya'da diğer gayrimüslim cemaatlere göre sayıca fazla oldukları bilinen Rumların da evlilik akitleri yer aldığından bu topluluğun kendi aralarındaki evlilik akitlerinin nasıl icra edildiği, Müslümanların evlilik akitleri ile benzeşen ve ayrılan yönleri ortaya çıkarılmak istenmiştir. Öte yandan evliliklerde dışarıya açıklık/kapalılık, damatların meslekleri, evlilik akitlerinin icra edildiği mekânlar, şahit ve vekillerin kimlikleri gibi aynı zamanda şehir tarihi araştırmalarına katkı sağlayacak birçok bilgiye çalışmada yer verilmiştir.

1. Antalya'da Aile Teşekkülünün Oluşumu

1.1. Nikâh Akdi

Ailenin teşekkülünü sağlayan temel unsur, bir erkekle kadının oluşturduğu yasal birlikteliği meşrulaştıran nikâhtır. Kadın için bir güvence mahiyeti taşıyan nikâh, İslam hukukunda şart olmamakla birlikte bir gelenek olarak kadı veya din adamının huzurunda kıyılmış ve bu usûl Osmanlı döneminde de devam ettirilmiştir. Bu kişilerin nikâha katılmaları, hem nikâhın şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediğini kontrol etme imkânı vermiş hem de nikâh aktinin diğer akitler karşısındaki önemini ortaya koymuştur.¹⁰

Osmanlı Devleti'nde nikâhların kadı veya kadıdan alınan izinname ile imam veya ruhanî reis tarafından kıyılması esastır.¹¹ Burada mahkemeden nikâh için alınan izinnamenin amacı, daha sonra bir eksiklik ve yanlışlıktan kaynaklanan ihtilafın önüne geçmek için, tarafların evlenmeye mâni bir durumlarının bulunmadığını, yetkili hâkim tarafından kontrol edilmesine dayanıyordu.¹²

Şehir merkezinden uzak köyler başta olmak üzere, izinname alınmaksızın din adamları tarafından kıyılan nikâhlar geçerli sayılmaktaydı. Ancak izinsiz nikâhlarda, nikâhın varlığıyla ilgili bir ihtilaf oluşması durumunda mahkeme bu davalarla ilgilenmiyordu. Bu nedenle izinname almaksızın kıyılan nikâhlarda yaşanan suiistimallerin önüne geçmek için, 19. yüzyılın sonlarına doğru nikâh akitleri daha sıkı denetlenmeye başlandı.¹³

Evlenme ve boşanma konusunda, 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi devlet kontrolünü biraz daha artırdı. Zira kararnamede nikâhın önceden ilan edilerek nikâh aktinin kadı ya da onun *izinnâme-i mahsus ile görevlendirdiği resmi bir memur* vasıtasıyla tanzim ve tescil edileceği, bu kurala uymayanların ise cezalandırılacağı bildirilmişti.¹⁴ İki şahidin hazır bulunmasıyla kıyılan nikâh her ne kadar geçerli sayılsa da kimi zaman bu hususta yaşanan yolsuzluklar neticesinde birçok kadın mağduriyet yaşamaktaydı ve bu usulsüzlüğün önüne geçebilmek için resmi nikâh zorunlu hale getirildi.¹⁵ Yani Hukuk-ı Aile Kararnamesi, evlenmeyi serbest irade ile istenildiği yer ve zaman akdedilen bir akit olmaktan çıkarmıştı.¹⁶

Kararname'nin 36. maddesine göre nikâhta îcâb ve kabulün, tenkih ve tezvîc gibi açık kelimelerle ifade edilmesiyle gerçekleşeceği bildiriliyordu. Nikâhın rükûnlarından olan îcâb ve kabulde, aynı mecliste ve şahitler huzurunda kadının ve erkeğin evlendiklerini belirten sözleri kullanmaları gerekirdi. Bunun için kadın ve erkeğin bir arada bulunmalarına da gerek yoktu. Veli veya vekil marifetiyle de nikâh kıyılabilirdi.¹⁷ Ayrıca 37. maddede belirtildiği üzere nikâh akdi esnasında hâkimin veya onun özel bir izinle görevlendirdiği yetkilinin hazır bulunması ve nikâh aktini *tanzim ve tescil* etmesi gerekirdi. Yani Kararname, bugün olduğu gibi nikâhın resmî bir memur tarafından tescil edilmesi zorunluluğunu getirdi.¹⁸ İncelenen evlilik akitlerinde *îcâb ve kabûl* ile aktin tanzim ve tescil işlemlerinin harfiyen gerçekleştirildiği görülür. Örneğin Saadet Hanım'ın vekili Antalya Sultanî Müdürü Fikri Efendi, müvekkilesini belirlenen miktardaki mehir ile Antalya muallimlerinden Nazif Efendi'ye *tezvîc* ve damadın vekili Ali Haydar Efendi dahi gelini *bi'l-vekâle tezevvüç ve tenaküh ve kabûl* eylediğini belirterek mahkeme tarafından *izinnâme-i mahsus ile mezûn kılınan* Antalya Müderrisi Hacı Hüseyin Hüsnü Efendi huzurunda tescil edilmişti.¹⁹

¹⁰ Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adalet*, s. 205.

¹¹ İsmail Kurt, "Şer'iyye Sicilleri ve Bâb-ı Meşihat (Şeyhül-İslamlık) Kayıtları Işığında Osmanlı'da Nikâh Uygulamaları", *Dinlerde Nikâh*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), İzmir 2012, s. 451.

¹² Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adalet*, s. 209.

¹³ 2 Eylül 1881 tarihli Sicill-i Nüfus Nizamnamesi nikâhların Şer'î mahkemeden alınacak izinname ile kıyılacağını tekrar ettikten sonra, nikâhi kıyan din adamının sekiz gün içinde bir ilmühaberle sicill-i nüfus memuruna bildirmesi mecbur tutulmuştur. Bu nizamnamenin ardından 27 Haziran 1900 tarihli Sicill-i Nüfus Nizamnamesi, 11 Haziran 1902 tarihli nizamname ve daha sonraki 27 Ağustos 1914 tarihli Sicill-i Nüfus Kanunu, 1881 Nizamnamesinin hükümlerini ufak değişikliklerle kabul etmekteydiler. Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adalet*, s. 212-214; Mehmet Akif Aydın, "Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri", *Osmanlı Araştırmaları III*, İstanbul 1982, s. 10-11.

¹⁴ Abdurrahman Yazıcı, "Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi (1917) ve Sadreddin Efendi'nin Eleştirileri", *EKEV Akademi Dergisi*, 19/62, Bahar 2015, s. 572.

¹⁵ Orhan Çeker, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, Mehir Vakfı Yayınları, Konya 2017, s. 84.

¹⁶ Belkis Konan, "Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde Kadının Hukuki Durumu ile İlgili Düzenlemeler", *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri*, C. I, Edt. Fethi Gedikli, İstanbul 2016, s. 333.

¹⁷ Ekrem Buğra Ekinci, "Osmanlı Hukukunda İzinname ve Nikâh", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı 2, 2006/Güz, s. 42.

¹⁸ Çeker, *age*, s. 30.

¹⁹ *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 16/36, s. 8.

HATİCE DURGUN

Kendilerine nikâh kıyma yetkisi verilen şahıslar, ağırlıklı olarak devlet memurları veya dinî görevlilerden oluşmaktaydı. Görevlendirilenler arasında Antalya Müderrisi, Şerî Mahkeme Başkâtibi, Şerî Mahkeme Zabıt Kâtibi, Nüfus Kâtibi, Encümen-i Liva Azası, İbtidai Muallimi, Belediye Sandık Emini, Eytam Tahsildarı ve çok sayıda muhtar ile imam, hatip gibi din görevlileri bulunmaktadır. Bazı nikâhların, gelinin veya damadın kayıtlı oldukları mahallenin imamı tarafından kıyıldığı da vakidir.²⁰ Bunun dışında sadece ismen yazılmış olup (örneğin Hafız İbrahim Efendi vb.) meslekleri hakkında bilgi verilmeyen yetkililer de oldukça fazladır. Bu şahısların, kimi kayıtlarda meslekleri verilmiş, kimi zaman sadece isimleriyle kaydedilmiş olmaları, aynı kişi olup olmadıkları konusunda şüpheye sebep olmaktadır.²¹

Çalışma konusu iki Antalya şerîye sicilinde evlenecek olan kadının babasının ve kimi zaman kocası vefat etmiş ise zevcinin ismi, bekâret durumu, yaşı, velisi ve vekilinin isimleri, ikametgâhı, mehri, nikâh tarihi ve yeri, nikâhı tescil eden memurun adı; yine evlenecek olan erkeğin ismi, baba adı ve varsa lakabı, mesleği, yaşı, ikametgâhı, vekili yazılarak nikâhın şahitleri belirtilmişti. Bu genel bilgilerin yanında nikâh kaydına eklenen özel şartlar ve münâkehât (evlilik) sütununun hemen yanında yer alan müfârekât (boşanma) sütununda da boşanan çiftlerin bilgileri bulunmaktadır.

Evlilik defterinde Müslümanların nikâh kayıtlarının yanı sıra Antalya'da bulunan gayrimüslim cemaatler arasında en fazla nüfusa sahip olan Rumlara ait 17 evlilik kaydı bulunmaktadır.²² Kararname'nin, Hıristiyanların nikâh akitlerini düzenlediği maddelere göre (40-44. maddeler arası), Hıristiyan cemaat kendi ruhanî reislerinin icra ettiği dinî ayinle evlilik akdini gerçekleştirmekte ve yine ruhanî reisin en az 24 saat önce verdiği haber üzerine bu evliliğin tescil edilmesi için Şerî Mahkeme tarafından bir memur görevlendirilmekte ve icra edilen nikâh, özel defterine kayıt ve tescil edilmekteydi (43. madde).²³ Bu memur gelinin, damadın veya üçüncü bir şahsın evinde gerçekleştirilen nikâhta, şahitler huzurunda akdi tanzim eder ve hazır bulunan şahitlerin isimleriyle birlikte akdi icra eden ruhanî reisin de ismini kaydederd. Nikâh akitlerinin tescilini gerçekleştirmek üzere Şerî Mahkeme tarafından görevlendirilen Rum yetkililer arasında ilk sırayı Belediye Sandık Emini Yani almaktadır. Diğerleri ise Cami-i Cedid Mahallesi Muhtarı Niyakidos, Rağbetiye Mahallesi Muhtarı Penayiri Efendi ve Midraki Efendi'dir.²⁴ Ancak mahkemenin gayrimüslimlerin akitlerini tescil etmek üzere görevlendirdiği yetkililer her zaman kendi cemaatlerinden olmamıştır. Az da olsa kimi nikâh akitleri, Müslümanların nikâh akitlerinde görüldüğü gibi Şerî Mahkeme Zabıt Kâtibi, Eytam Tahsildarı, Nüfus Kâtibi ve Nüfus İkinci Kâtibi gibi devlet memurları tarafından gerçekleştirilmiştir.

Antalyalı Rumların nikâhları için, mezhepleri üzere kiliselerde dinî görevliler huzurunda gerçekleştirdikleri ayinler Aya Pandelimos, Panaya, Meryem Ana, Penayiri ve Yorgi kiliselerinde icra edilmiştir. Ayini icra edenler ise ruhanî reis Papa Nikola Efendi başta olmak üzere Papa Yorgi Efendi, Rahip Pandelimos, Papa Hıristanitos ve Rahip Bakradiyos Efendilerdi.

TABLO 1: İzinname-i Mahsus ile Görevlendirilen Nikâh Memurları²⁵

Nikâh Memurunun İsmi	Kaç kez	Nikâh Memurunun İsmi	Kaç kez
Antalya Müderrisi Hacı Hüseyin Hüsnü Efendi	66	Elmalı Mahallesi İmamı Danazâde Hafız İbrahim Efendi	5
Mahkeme-i Şer'iyye Başkâtibi Yusuf Behcet Efendi	32	Ahi Yusuf Mahallesi İmamı Hafız Hasan Fehmi Efendi	5
Nüfus Kâtibi Ahmet Efendi ²⁶	21	Paşa Cami İmam ve Hatibi Hafız Mehmet Efendi	5
Mahkeme-i Şer'iyye Zabıt Kâtibi Yahya Efendi ²⁷	18	Encümen-i Liva Azasından Şatırzâde Rasih Efendi ²⁸	4
Encümen-i Liva Azasından ve Takyeci Mustafa Mahallesi İmam-Hatibi Abdulaziz Efendizâde Mehmet Cemal Efendi ²⁹	16	Sağırbey Mahallesi Muhtarı Ali Rıza Efendi	4

²⁰ Nikâhların 62'si gelinin kayıtlı bulunduğu mahallenin imamı, 10 tanesi de damadın kayıtlı olduğu mahallenin imamı tarafından kıyılmıştır.

²¹ Bununla ilgili örneklere *Tablo 1* içerisindeki dipnotlardan ulaşılabilir.

²² Antalya'da bulunan diğer iki cemaat Ermeni ve Yahudilerdir. Ancak Ermeniler, Rumlar gibi şehirde yerleşik iken Yahudiler geçici olarak şehirde bulunmaktadır, Güven Dinç, "Tanzimat Dönemi Cizye Defterine Göre Antalya Gayrimüslimleri", *Mediterranean Journal of Humanities (MJH)*, VII/2 2017, s. 163.

²³ Çeker, *age*, s. 31.

²⁴ *BOA. MŞH. ŞŞC. d.*, 1215, 80/100, s. 40; 143/163, s. 71.

²⁵ Tabloda tüm nikâh memurları listelenmemiş, sadece en fazla ismi geçenlere yer verilmiştir.

²⁶ Kayıtların 11 tanesinde Ahmet Efendi "Nüfus Kâtib-i Sânisî" şeklinde geçmektedir.

²⁷ Kayıtların 7 tanesinde Yahya Efendi "Şer'iyye Ketebesinden", birinde "Yahya Efendi", birinde de "Zabıt Memuru" şeklinde geçmektedir.

²⁸ Üç kayıтта sadece "Şatırzâde Rasih Efendi" olarak geçer.

ANTALYA'DA EVLİLİK VE BOŞANMA (1918-1919)

Tahıl pazarı Mahallesi İmamı Hacı Mehmed Ali Hafız	13	Şeyh Şücaeddin Mahallesi İmamı Hafız Abdullah Efendi	4
Karakaş Cami Hatibi Hafız Mehmet Efendi	11	Kızılharım Mahallesi İmamı Hafız Abdullah Efendi	3
Teşvikiye Mahallesi İmamı Hafız Tevfik Efendi	10	Mandırla Köyü İmamı Hafız Hasan Efendi	3
Belediye Sandık Emmini Yani	9	Mütesellim Cami İmam ve Hatibi Hafız İbrahim Efendi	3
Ahikızı Mahallesi İmamı Mustafa Hulusi Efendi ³⁰	8	Ağlasunlu Hüseyin Efendi	3
Osmaniye Mahallesi İmamı Mustafa Efendi ³¹	7	Aşık Doğan Mahallesi İmamı Galip Efendi	2
Turnaoğlu Mescidi* İmamı Hafız Sıtkı Efendi ³²	7	Tuzcular Mahallesi İmamı Hafız Ali Efendi	2
Hatip Süleyman Mahallesi İmam ve Müderrisi Numan Hafızâde Hafız Mehmet Efendi ³³	5	Karadayı Mahallesi İmamı Kıbrıslı Mustafa Efendi	2

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215; 1224.

1.2. Nikâhta Veli İzni

Osmanlı uygulamalarında nikâh için Hanefî mezhebinin görüşü esas alınmış ve akıl-baliğ, erkek ve kadın kendi iradesi ile kimsenin iznine ihtiyaç duymadan bizzat veya vekil ya da velileri vasıtasıyla evlenebilmişlerdi. Velinin izni veya bizzat bulunması evliliğin sıhhat şartlarından olmamakla beraber örfü uyularak velinin izni de alınmıştı.³⁴ Zira İslam hukukçuları evlilik gibi ciddi ve önemli bir kurumun teşekkülünde kadınların tecrübeli birinin yardım ve önderliğine muhtaç oldukları kanısındaydı.³⁵ Bu nedenle veli izni evliliklerde oldukça önem taşırdı.

Hukuk-ı Aile Kararnamesi ile kızın velisinin nikâha bir itirazının olup olmadığı sorulmaya başlanmıştı. Kararnamenin 8. maddesine göre evlenmek isteyen kadının müracaatı üzerine hâkim, durumu velisine tebliğ eder ve veli itiraz etmediği veya itirazı kabul görmediği takdirde izdivacına müsaade ederdi.³⁶ Nikâh ehliyetine sahip olanlar (erkeklerde 18, kızlarda 17 yaşını tamamlamış olmak) esasen evlenmek için velisinin iznine ihtiyaç duymamışlardı. Ancak hâkim, evliliğin feshedilmesinin doğuracağı zararları engellemek için erkeğin kıza denk (kefact) olup olmadığı hususunda kızın velisine danışmakta ve ondan onay istemekteydi.³⁷

İncelenen defterlerde Müteveffa Ahmet zevcesi Vasfiye Hatun ile Mehmet kızı Düriye, “kendi rıza ve muvafakatleriyle” bir veli iznine ihtiyaç duymadan evlenirlerken³⁸, 153 kayıta kızın velisinin izninin alındığı görülür. Bununla birlikte geri kalan 204 kayıta, kızın velisinin kim olduğu ve veliden izin alınıp alınmadığına dair bir bilgi bulunmaz. İncelenen iki defterin evlilik kayıtlarının tutuluşları bakımından biraz farklılık gösterdiği ve 1224 sıra numaralı ilk evlilik defterinde veli izni ile ilgili bir bilgiye yer verilmemesi dikkate alındığında, hiç olmazsa vekilleri babaları olan gelinlerin velilerinin de babaları olması gerektiğini düşünmek yanlış olmayacaktır. Zira Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin 10. maddesine göre nikâhta velinin sırasıyla “binefsihî asabe olan” kimselerden, yani akrabalık bağına göre ilk olarak baba tarafından yakınlığı olan kimselerden olması gerekirdi. Böylece o zamana kadar uygulanmakta olan ve diğer akrabaları da veliler arasında sayan Hanefî mezhebindeki hakim görüş terkedilmiştir.³⁹ Söz konusu defterde yer alan toplam 21 evlilik kaydından 5 tanesinde vekilin gelinin babası olması hasebiyle, velinin de babası olması gerekmektedir. Diğer taraftan “veli

²⁹ Sadece iki kayıta “Encümen-i Liva Azasından” olarak kaydedilen Mehmet Cemal Efendi, diğer kayıtlarda “Hatip Mehmet Cemal Efendi”, “İmam Mehmet Cemal Efendi”, “Abdulaziz Efendizâde Mehmet Cemal Efendi”, “İmam Azizzâde Mehmet Efendi”, “Mehmet Cemal Efendi” ya da “Mumaileyh Mehmet Cemal Efendi” şeklinde geçmiştir.

³⁰ Sadece bir kayıta “Ahikızı Mahallesi İmamı” olarak geçer.

³¹ Kayıtların ikisinde sadece “Mustafa Efendi” olarak geçmektedir.

* Günümüze ulaşamayan bu mescit, Şeyh Sinan Mahallesi Değirmenönü mevkiindeydi.

³² Üç kayıta “Burdurî Hafız Sıtkı Efendi”, iki kayıta ise sadece “Hafız Sıtkı Efendi” şeklinde geçer.

³³ İki kayıta “Numanzâde Hafız Mehmet Efendi”, birinde de “Antalyalı Numanzâde Hafız Mehmet Efendi” şeklinde geçer.

³⁴ Kurt, *agm*, s. 454.

³⁵ Hasan Şahin, *Nikâhta Rıza ve Cebir*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008, s. 21.

³⁶ Velinin itirazının kabul edilmediği durumlarda hâkim kızın tezvici için bir vekil tayin ederdi, bkz. Çeker, *age*, s. 24, 78.

³⁷ Aydın, “Hukuk-ı Aile Kararnamesi”, s. 316.

³⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 18/38, S.9; 163/183, S. 81

³⁹ Aydın, “Hukuk-ı Aile Kararnamesi”, s. 316.

izniyle” evlendikleri belirtilen ama bu kişilerin evlenen kıza yakınlık derecesi ve ismi bilinmeyen 18 evlilik kaydı bulunur ki bunlar da kararname gereğince aynı usule göre evlendirilmiş olmalıdır.

Evlenen kızların 55’inin velisi babası; 23’ünün annesi; 11’inin erkek kardeşi; 1’inin kız kardeşi; 6’sının amcası; 3’ünün ise amcasının oğludur. Bunlar haricinde evlenen kızın velisi olarak kaydedilen ancak kıza yakınlık derecesi bilinmeyen 7 kadın ismi bulunmaktadır. Bu kadınlar kızın baba tarafından yakın akrabaları olmalıdır. Nikâh akitlerinde “besleme, hademe” gibi evin bir ferdi haline gelen kızların da isimleri geçmekte olup bunlar evin reisi tarafından evlendirilmişlerdir. Örneğin Mehmet Emin Efendi’nin hademesi olan Fatma Bahtiyar Hanım’ın velisi ve vekili yine Mehmet Emin Efendi idi.⁴⁰

Müslüman kadınlar gibi Hıristiyan kadınlar da “kendi hüsn-i rızâsıyla” evlilik niyetlerini beyan edebilmekte ve yine bunun için velisinden onay almaktaydı.⁴¹ Hukuk-ı Aile Kararnamesi’nin 12. maddesi ile “22 yaşını tamamlamamış damat ile 20 yaşını doldurmamış gelinin nikâh akdinde velinin rızası” şartı getirilmişti.⁴² Bu maddenin Antalya Rumların nikâh akitlerinde de uygulandığı, henüz 19 yaşında olan Marya’nın velisi olarak kaydedilen, ancak geline yakınlık derecesi bilinmeyen Despina’nın, evlilik akdinde isminin geçmesinden anlaşılır.⁴³ 20 ve üzeri bir yaşa sahip oldukları görülen diğer Rum gelinlerin nikâh akitlerinde bir veli ismine rastlanmaz iken Samuel’in zevcesi ve müteveffa Gavril kızı Katerine’nin, 24 yaşını ikmal etmiş olmasına rağmen velisi olan validesi İlya’nın muvafakatiyle evlendiği görülür.⁴⁴ Kararnamede belirtilen yaş sınırın üzerinde olmasına rağmen evlilik akdi sırasında neden veli iznine ihtiyaç duyulduğu ise bilinmemektedir.

1.3. Nikâh Vekilleri

Nikâh akdi sırasında gelin ve damat bizzat hazır bulunabileceği gibi vekâlet verdikleri bir şahıs vasıtasıyla da evlilik akdini gerçekleştirebilirlerdi. İncelenen kayıtlarda evlilik akdine genellikle kadınların bizzat katılmadığı ve bir vekil tarafından temsil edildikleri görülür. Gelinlerin 4’ü herhangi bir vekile ihtiyaç duymadan nikâh akdi sırasında bizzat bulunmuşlardı. Örneğin Murtana’nın Macun Mahallesi’nden Durkadın, Antalya Merkez Süvari Jandarma efradından Ahmet ile nikâhları sırasında bir vekile ihtiyaç duymadan bizzat hazır bulunmuştu.⁴⁵ Farklı bir örnekte gelinin vekili bulunmuyorken damat vekil vasıtasıyla nikâh akdine katılmıştı. Burada damadın mesleği yazılmamakla beraber, ikametgâhı olan mahalleye “yabancıyan” olarak kaydedilmiş olması onun ticaret gibi seyahat etmeyi gerektiren bir meslek nedeniyle Antalya’ya yerleşmiş olabileceği izlenimini verir. Bunun yanında gelinin, kocasının hiçbir şekilde 6 aydan fazla ikametgâhından ayrılmamasını ve kendisini şehir dışına çıkarmamasını akitte şart koşmuş olması, nikâh esnasında da damadın şehir dışında olduğunu, bu nedenle nikâhına vekilini gönderdiğini düşündürmektedir. Açıkça belirtilmemiş olsa da burada gelinin nikâh akdine bizzat katıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁶ Nikâh akitleri esnasında Müslümanlar gibi gayrimüslim gelinlerin de bir vekile ihtiyaç duymaksızın bizzat nikâha katılabildikleri görülür. Gayrimüslimlerin nikâh akitlerinde gelinlerin de bulunduğu “...zîrde esâmîsi muharrer zevât huzûrunda bizzat isbât-ı vücûd eden...” ifadesinden açıkça anlaşılır.⁴⁷

Gelinlerin vekilleri baba, erkek kardeş, amca, amcaoğlu, dayı, enişte, gelinin velisi, hatta damadın erkek kardeşi veya babası⁴⁸ olabilmekteyken bunların haricinde yakınlık dereceleri tespit edilemeyen kişilerin de gelinin vekili olarak nikâh akitlerinde yer aldıkları görülür. Bu son grubun, gelinin babası ve erkek kardeşinin başta geldiği akrabalarından daha fazla sayıya sahip olduğu da belirtilmelidir. Bu vekiller arasında velinin nikâha itirazının kabul görmemesi durumunda hâkim tarafından geline tayin edilen vekillerin de olması muhtemeldir. Örneğin Murtana’nın Gürlü Mahallesi’nden Dudu’nun, Asker Musa ile yaptığı evlilik başvurusuna, gelinin babası Molla Hüseyin tarafından yapılan itirazın kabul görmemesi üzerine, hâkim çiftlerin evlenmesine izin vermiştir. Kıyılan resmi nikâhta gelinin vekili olarak görülen “Antalyalı Hacı Murat oğlu Hafız Ahmet”, olasılıkla hâkimin bu evliliğe onay vermesinin akabinde yine hâkim tarafından tayin edilen vekillerden biridir.⁴⁹

⁴⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 22/S.95

⁴¹ İzzet Sak, “Şer’iyye Sicilleri Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Aile Hayatı: Konya Örneği (1700-1725)”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 7, 2012, s. 124.

⁴² Çeker, *age*, s. 25.

⁴³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 136/156, s. 67.

⁴⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 94/114, s. 47.

⁴⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 96/116, s. 48. Yine Elmalı Mahallesi’nden Mehmet kızı Havvana, BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 109/129, s. 54; Güllük Mahallesi’nden Molla Hasan kızı Fatma, BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 57, s. 113; ve son olarak Mandırla köyünden Mahmut kızı Züleyha Hanım nikâhlarında bizzat hazır bulunmuşlardı, BOA. MŞH. ŞSC. d., 1224, 8, s. 4.

⁴⁶ Makbule İslam Mahallesinden Abdurrezzak Efendi kızı Melek Hanım, aynı mahallenin yabancıyan nüfusundan Ali Rıza Efendi oğlu Hasan Tahsin Efendi ile damadın vekili Recep Ağa oğlu İsmail Ağa vasıtasıyla nikâhlanmıştı, BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 106, s. 132.

⁴⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 83/103, s. 42; 115/135, s. 57.

⁴⁸ Murtana’nın Gürlü Mahallesi’nden Müteveffa Hacı Hüseyin kızı Tevfikiye Hanım’ın nikâh vekili, damat Ahmet Ağa’nın babası Hasan Ali Ağa’dır, BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 13/33, s. 7; Kırdıra köyünden Müteveffa Hacı Hüseyin kızı Durkadın’ın nikâh vekili, damat Molla Ahmet’in ağabeyi Molla Süleyman’dır, BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 36/56, s. 18. Her iki örnekte de gelinin babasının hayatta olmadığı görülür.

⁴⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 27/47, s. 14.

ANTALYA'DA EVLİLİK VE BOŞANMA (1918-1919)

Damatlar da genel olarak nikâha vekilleri aracılığıyla katılmışlardır. Bizzat kendileri nikâh akdinde bulunan 147 damadın yanı sıra babası, erkek kardeşi, amcası ve eniştesinin vekil olarak nikâha katıldığı örnekler vardır. Ancak gelinlerin vekillerinde olduğu gibi, geri kalan grup bu sayılanların dışında yer alanlardan müteşekkildir. Bunlar içerisinde aynı cemaate mensup olan göçmenler⁵⁰, aynı mesleği icra edenler⁵¹, Antalya'nın eşrafından olan kişiler⁵² gelmektedir ki bazıları birden fazla kez nikâh vekili olarak görülür. Örneğin aynı zamanda zabıt memurları arasında gördüğümüz, Liva Encümen azası Abdülaziz Efendizâde Mehmet Cemal Efendi en fazla nikâh vekili olarak kayıtlarda ismi geçen kişidir.⁵³ Aşağıdaki tabloda evlenen çiftlerin vekillerinden verdiğimiz örnekler aynı zamanda yerel tarih çalışmaları kapsamında oldukça önem taşır. Zira bir kısmı buldukları mevki ve sahip oldukları iktidar vasıtasıyla Antalya'nın gündeminde yer alan şahsiyetlerdir.

TABLO 2: Gelin ve Damatların Vekillerinden Örnekler

Gelinin Vekili	Damadın Vekili
Dava Vekillerinden Burdurî Hacı Şükrü Efendi	Darülmuallimin Müdürü Haydar Efendi
Osmaniye Mah. İmamı Sadık Efendi	Antalya Müderrisi Hacı Hüseyin Hüsnü Efendi
Binbaşı Cemal Bey	Mehmed Reiszâde Ahmed Efendi
Antalya Sultani Müdürü Fikri Efendi	Kandilzâde Hasan Sıtkı Efendi
176'ncı Alayın 2'nci Tabur Kumandanı Salih Bey	Hacı Mehmet Ustazâde Hacı Mustafa Efendi
Nüvvabdan Hacı Mustafa Efendizâde Ali Efendi	Antalya Küçük Sıhhiye Memurlarından Kemal Efendi
Antalya'da 57'nci Fırka Ser baytarı Mehmed Bali Bey	135'inci Alayın Merkez Kumandanı Yüzbaşı Mehmet Tevfik Bey
Kıraçzâde İsmail Efendi	Encümen Azasından Mehmet Rasih Efendi
Tekaüd Kolağası Hacı Hasan Efendi	Manavşakzâde Murat Efendi
Yahya Hafızzâde Hafız Hacı Emin Efendi	Kasapzâde Hafız İsmail Efendi
Tüccardan Abdulgani Efendi	Komiser Esad Efendi
Liva Tahrirat Müdürü İbrahim Bey	Ali Efendizâde Yüzbaşı Hacı Mustafa Efendi
Antalya Polis Memurlarından Hüsnü Efendi	Yüzbaşızâde Hacı Ali Efendi
Osmaniye Mahallesi Muhtar-ı Evveli Hacı Ali	Yüzbaşı Tevfik Bey
Topçu Binbaşı İsmail Hakkı Bey	Konyalı Haçinoğullarından Hüseyin Oğlu Bekir
Hüseyin Dede Oğlu Mustafa	Topçu Kumandanı Binbaşı Hakkı Bey
Antalya İstinaf Azasından Akif Beyzâde Süreyya Bey	Cafer Kapudanzâde Mehmet Kapudan
Eczacı Ahmet Selim Efendi	Zühdü Beyzâde Hasan Bey
Karakaş İsmail Efendizâde Hüsnü Efendi	Hancızâde Mustafa Efendi
Hesapcızâde Mustafa Efendi	Bakkal Giritli Halil Ağa
Antalya Merkez Müddei-i Umumisi Numan Bey	Abdulaziz Efendi Oğlu Mehmet Cemal Efendi
Perişanzâde Mustafa Efendi	2'nci Tabur Kumandanı Yüzbaşı Salih Bey
Doktor Galip Bey	Tüccardan Musa Efendi
Polis Komiseri Hacı Mehmet Ali Efendi	Otuzaltı Hasan Ağa
Misistrelî Hüseyin Ağazâde Hasan Efendi	Tahsildar Mehmet Emin Efendi
Teşvikiye Mah. Muhtarı Abdurrahman Ağa	135'inci Alay 3'üncü Tabur Makineli Tüfek Zabitanından Urfalı Hacı Beyzâde Kemal Bey
Rodoslu Rıfat Efendi	3'üncü Tabur İmamı Hafız Germencikli? Hafız Mehmet Ali Efendi
Antalya İstinaf Reisi Sadullah Bey	Çilingirzâde Ahmet Usta
Kepazzâde İbrahim Efendi	Şekerci Tüccarından Ömer Oğlu Mustafa Efendi

⁵⁰ Giritli göçmelerin meskûn olduğu Ahmediye köyünden Rençber Mustafa'nın nikâh vekili, yine Giritli göçmenlerin yerleştirildiği Osmaniye Mahallesi'nden Mustafa oğlu Halil'dir, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 37/57, s. 119. Yine Giritlilerin meskun olduğu Kadriye köyünden Mehmet Efendi'nin nikah vekili Giritli Hüseyin Efendi'dir, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 49/69, s. 25.

⁵¹ Antalya 5'inci Menzil Hastane Sıhhiye Onbaşlılarından Mehmet Hilmi'nin vekili Antalya Sıhhiye Memurlarından Kemal Efendi'dir, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 73/93, s. 37; Antalya Darülmuallimin Mektebi Müdür Muavini olan Avni Efendi'nin vekili, Darülmuallimin Müdürü Haydar Efendidir, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 4/24, s. 2; 135'inci Alayın Makineli Tüfek Bölüğü Kumandanı Muvazzaf Mülazım-ı Sânisî İbrahim Necati Bey'in vekili aynı alayın Merkez Kumandanı Yüzbaşı Mehmet Tevfik Bey'dir, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 87/107, s. 44; Tahilpazarı Mahallesi'nden Demirci Mehmet Efendi'nin vekili yine kendisi gibi demirci olan Ahmet Usta'dır, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 51, s. 110.

⁵² Korkuteli'nin Bayat köyünden Elmalızâde Hacı Mustafa Ağa oğlu Tüccar Hacı Mehmet Ağa'nın vekili eşraftan Kandilzâde Hasan Sıtkı Efendi'dir, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 60/80, s. S. 30.

⁵³ Mehmet Cemal Efendi'nin vekillik yaptığı kayıtların ortak özelliklerine bakıldığında çiftlerden birinin genellikle Takyeci Mustafa Mahallesinden oldukları ya da Mehmet Cemal Efendi'nin vekillik yanında aynı zamanda nikâhın zabıt memurluğunu yaptığı görülür, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 47, s. 108; 81, s. 124; 90, s. 127; 119, s. 136; 120, s. 136.

Telgraf Müdürü Şefkat Bey	Aynalı Şeyh Ali Efendi
Topsakaloğlu Salih Çavuş	Antalya'da 135. Alayın Makineli Tüfek Bölüğünden Ankara'nın Keskin Kazasından Süleyman Oğlu Minnet Çavuş
Çıragözoğlu Hafız Yusuf Efendi	Antalya Ziraat Bank Müdürü Osman Nuri Efendi
Hasbalaban Mahallesinden Kıbrıslı Derviş Ahmet	Binbaşı Mehmet Bali Bey

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215; 1224.

Kimi nikâh akitlerinde gelinin babası veli olarak kaydedilmiş iken vekili farklı kişilerdir. Hatta bazı vekillerin Antalya'da askerî ve adli makamlarda önemli mevkilere sahip oldukları görülür. Örneğin İbrahim Usta kızı Gülsüm'ün velisi babası iken, vekili Binbaşı Cemal Bey'dir.⁵⁴ Bir diğer örnekte Abdurrahman Bey kızı Münevver Hanım'ın velisi babası iken vekili Nüvvabdan Hacı Mustafa Efendizâde Ali Efendi'dir.⁵⁵ Mahallenin güvenilir kişilerinden olan muhtarlar da vekil olarak kayıtlarda yer almışlardır. Örneğin velisi bulunmayan ve baba adı Abdullah olarak kaydedilen Mühtediye Fatma Müzeyyen Hanım'ın vekili, ikamet ettiği mahallenin muhtarı İdris Kapudan oğlu Hüseyin Ağa'dır.⁵⁶

1.4. Nikâhın Şahitleri

İslam hukukunda nikâhın geçerli olabilmesi için en önemli şart, gizli ve geçici olmamasıdır ki bunun için nikâhlar şahitler huzurunda icra edilirdi. Şahitsiz veya şahitlerin tamamının kadın olması, gayrimüslimin şahitliği gibi durumlarda nikâh geçersiz sayılırdı. Hukuki gerekliliklerin sağlanmasıyla en az iki şahit huzurunda evlenecek kimselerin veya vekillerinin evlilik isteğini beyan etmeleriyle evlilik gerçekleşirdi. İslam hukukuna göre şahitlerin âkil ve balığ olması, erkek olması ve en az iki kişi olması gibi bazı şartlar taşınması gerekirdi.⁵⁷ 1917 Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin 34. maddesinde, nikâh akitlerinin iki şahit huzurunda icra edilmesi, nikâhın sıhhat şartları arasında gösterilmişti. Ayrıca şahitlerin gelin ve damadın alt ve üst soyundan da (usûl ve fûru') olabileceği belirtilmişti.⁵⁸

Nikâh akdini gerçekleştiren resmi görevli, tarafların veya vekillerinin, şahitlerin isimlerini, mehrin miktarını, varsa diğer şartları yazıp hazır olanlara imzalatılarak bir akitnâme düzenlerdi.⁵⁹ İncelenen defterdeki nikâh kayıtlarına göre bazı nikâh akitlerinde sadece iki şahit kaydedilmişken bazılarında bu sayı altıya kadar çıkmaktadır. Şahitlerin bir kısmının mahalleleri, meslekleri ve nereli oldukları özellikle belirtilirken birçoğunda yalnızca isimlerinin yazılmasıyla yetinilmiştir. Kimi nikâh kayıtlarında isimleri geçen şahitlerin, önemli bir mevkide bulunan ve halk arasında itibar sahibi olan şahsiyetler oldukları dikkat çeker. Hele ki damat veya gelinin de itibar sahibi bir aileye mensup olması, nikâh akdi sırasında orada bulunan şahitlerin hepsinin –ki bu nevi nikâhlarda şahit sayısı ikiden fazladır– önemli bir vazife icra eden şahıslardan müteşekkil olmasına vesile olmuştur. Mesela Muallim Hasan Efendi'nin kızı Ümmügülsüm Hanım ile Antalya Dârülmuallimin Mektebi Müdürü Eyüp Sabri Efendi'nin oğlu Avni Efendi'nin nikâhlarında bulunan şahitler bunun güzel bir örneğini teşkil eder. Şahitler arasında İbtidai Mektebi Muallimi Kazım Bey, Ziraat Bankası Müdürü Osman Nuri Efendi, Dârülmuallimin Ulûm-ı Tabiiye Muallimi Elmalılı Niyazi Efendi, Dârülmuallimin muallimlerinden İzmirli Nazif Efendilerin yer alması evlenen çiftlerin ailelerinin halk nazarında ne kadar itibar sahibi olduklarını gösteren bir delildir.⁶⁰ Yine Molla Ömer kızı Makbule Hanım ile 339 Numaralı Bataryada Müstahdem Hüseyin Efendi'nin nikâh akitleri sırasındaki şahitleri, damadın bağlı olduğu 339 Numaralı bataryanın kumandanı Mustafa Şevki, İdare Meclisi Başkâtibi Ahmet Bey, Rüşumat Müdürü Ragıp Bey ve Ziraat Bank Müdürü Osman Efendilerden oluşmaktadır.⁶¹

TABLO 3: Gelin ve Damatların Şahitlerinden Örnekler

135'inci Alay 3'üncü Tabur Makineli Tüfek Kumandanı Sunullah Efendizâde Osman Nuri	Komiser Hacı Mehmet Ali Efendi
176'ncı Alayın 2'nci Tabur Kumandanı Salih Bey	Komiser-i Sâni Esad Efendi

⁵⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 15/35, s. 8.

⁵⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 133/153, s. 66.

⁵⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 49/69, s. 25.

⁵⁷ Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1988, s. 96; Hüseyin Esen, "Kolaylık Açısından İslâm'da Nikâh", *Dinlerde Nikâh*, Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı (6-8 Nisan 2012-İzmir), Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), İstanbul 2012, s. 88.

⁵⁸ Çeker, *age*, s. 30.

⁵⁹ Tülay Ercoşkun, *Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Evlilik ve Nikâha Dair Düzenlemeler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2010, s. 216.

⁶⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 4/24, s. 2. İbrahim Efendi kızı Şükriye Hanım ile Antalya Sultani Mektebi Arabi Muallimi Kahireli Ahmet Faid Efendi'nin nikâh şahitleri aynı mektepte vazifeli Muallim Fikri Efendi, Muallim Yusuf Ziya Efendilerden oluşmaktadır. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 25, s. 97.

⁶¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 53/73, s. 27.

ANTALYA'DA EVLİLİK VE BOŞANMA (1918-1919)

2 Numaralı Divan-ı Harb Takibat Müşaviri Mahmut Efendizâde Ziya Efendi	Komiser Muavini Mehmet Efendi
339 Numaralı Batarya Kumandanı Mustafa Şevki	Komiser Muavini Hasan Efendi
57'nci Fırka 135'inci Alayın Nazilli Ser çavuşu	Komiser Muavini Tevfik
57'nci Fırka 57'nci Alay Yazıcı Çavuşu Dersaadetli Osman Efendi	Kundu Muallimi Hafız Mehmet Efendi
57'nci Fırka Erkan-ı Harbiye Şube Yazıcısı Mustafa Efendi	Liva Muhasebecisi Talat Bey
57'nci Fırka Ser baytarı Mehmet Bali Bey	Liva Tahrirat Müdürü İbrahim Bey
Antalya İstinaf Reisi Sadullah Bey	Makineli Tüfekçi Ahmet Efendi
Antalya İstinaf Azasından Akif Beyzâde Süreyya Bey	Maliye Tahsildarı Berber Eminzâde Osman Efendi
Antalya İstinaf Azasından Mustafa Hulusi Bey	Maliye Tahsildarı Cemaleddin Efendi
Antalya İstinaf Azasından Ekrem Bey	Maliye Tahsildarı Hasan Yazıcızâde Ali Behcet Efendi
Antalya İstinaf Azasından Mehmet Bey	Meclis-i İdare Başkâtibi Ahmet Efendi
Antalya İstinaf Azasından Ziya Bey	Meclis-i İdare-i Liva Başkâtibi Kemal
Antalya Katarlar Kumandanı Salih Bey	Mülazım Hafız Hacı Mahcub Efendi
Antalya Kâtib-i Adli Rıza Bey	Mülazım İsmail Efendi
Antalya Merkez Müddei-i Umumi Numan Bey	Mütেকaidinden Miralay Hamdi
Antalya Şube Reisi Binbaşı Ömer Bey	Nüvvabdan Hacı Mustafa Efendizâde Ali Efendi
Antalya Zer'iyyat Memurlarından Yakup Oğlu İzzet Efendi	Odacı Hasan
Antalya'da Mitralyöz Bölük Kumandanı Nebati Bey	Orman Memuru İbrahim Efendi
Antalya'da 135'inci Alayın Makineli Tüfek Bölüğünde Kuşadalı Ahmet Oğlu Süleyman Çavuş	Polis Memuru Ali Efendi
Arzuhacı Ali Efendi	Polis Memuru Fettah Efendi
Belediye Sertabibi Abdullah? Bey	Polis Memuru Mehmet Efendi
Bidayet Mahkemesi Reisi Ali Rıza Bey	Polis Memuru Neşet Efendi
(Topçu) Binbaşı İsmail Hakkı	Polis Memuru Şükrü Efendi
Binbaşı Cemal Bey	Polis Memuru Hüsnü Efendi
Bucak Muamele Tabur Kumandanı Binbaşı Mehmet Cemal	Polis Memuru Mustafa Efendi
Cibayet Memuru Avni Efendi	Rüsumat Müdürü Ragıp Bey
Dârümuallimîn muallimlerinden Halil Efendi	Sıhhiye Sertabibi Feyzi? Bey
Dârümuallimîn muallimlerinden İzmirli Nazif Efendi	Sultanî Müdürü Fikri Efendi
Dârümuallimîn Müdür Muavini Avni Bey	Sultanî Muallimlerinden Yusuf Ziya Efendi
Dârümuallimîn Ulûm-u Tabiiye Muallimi Elmalılı Niyazi Efendi	Süvari Yüzbaşı Salih Bey
Dava Vekillerinden Burdurî Hacı Şükrü Efendi	Şer'iyye Kâtibi Hasan Efendi
Defter-i Hakani Başkâtibi Fuad Efendi	Tabur İaşe Zabiti Musullu Abdurrahman Efendi
Divan-ı Harb Harekât Müşaviri Celal	Tabur Kâtibi Mehmet Efendi
Doktor Galip Bey	Tabur Kâtibi Milaşlı Kasım Bey
Düyun-u Umumiye Müdürü Arif Efendi	Tahsildar Abdurrahman Efendi
Eczacı Ahmet Selim Efendi	Tahsildar Fehmi Efendi
Encümen Azasından Mehmet Cemal Efendi	Encümen-i Liva Azalarından Elmalılı Sarırlızâde Ali Rıza Efendi
Encümen-i Liva Azası Elmalılı Sarırlızâde Ali Rıza Efendi	Tahsildar Halil İbrahim Efendi
Encümen-i Liva Başkâtibi Şakir Bey	Tahsildar Hüseyin Efendi
Erkan-ı Harbiye Şube Yazıcısı Ali Galip	Tahsildar Yusuf Efendi
Gureba Hastanesi Sertabibi Remzi Bey	Tapu Memuru Mehmed Nuri Efendi
İbtidai Mektebi Muallimi Kazım Bey	Tekaüd Kolağası Hacı Hasan Efendi
İbtidai Mektebi Muallimi İzmirli Ali Rıza Efendi	Telgraf Müdürü Tefik Efendi
	Telgrafçı Rifat
İcra Memuru Nuri? Efendi	Topçu Tabur Kâtibi Ali Efendi
Jandarmanın Bölük Kumandanı Emin Efendi	Vergi Kâtibi Mehmet

Jandarma Osman Onbaşı	Yüzbaşı Hasan Efendi
Jandarma Efradından Arifli Hacı Müslüm Efendi	Yüzbaşı Tevfik Bey
Jandarma Tabur Kâtibi Abdullah Efendi	Zabıt Kâtibi Yahya Efendi
Jandarma Taburuna Mülhak Mülazım-ı Evvel İsmail Hakkı Efendi	Ziraat Bankası Müdürü Osman Nuri Efendi

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215; 1224.

Diğer taraftan nikâh akitlerinde hazır bulunan kişi, şahit ve vekillerin kayıtlarda yer alması, yerel tarih açısından da önemli bilgiler sunmaktadır. Özellikle asker olanların evlilik kayıtlarında, yine askerî sınıftan rütbeli kişilerin yer alması, kimi akitlerde şehrin önemli memur, esnaf ve tüccarlarının bulunması oldukça mühimdir. Örneğin Mühtediye Fatma Müzeyyen Hanım ile Yozgatlı Jandarma Ser çavuşu Mahmut Nedim Efendi'nin şahitleri 57'nci Fırka efradından oluşmaktadır. Gelinin vekillliğini Ahi Yusuf Mahallesi Muhtarı Hüseyin Ağa'nın yaptığı nikâh akdinde, iki Şube Yazıcısı ile Yazıcı Çavuşu ve Ser çavuşların şahit oldukları görülür.⁶² Yine Müteveffa Hacı Mustafa Bey kızı Fatma Servet Hanım ile 135'inci Alayın Makineli Tüfek Bölüğü Kumandanı Muvazzaf Mülazım-ı Sânisî, Edirneli Kazım Efendizâde İbrahim Necati Bey'in nikâh akitlerinde, şahitler Makineli Tüfekçi Ahmet Efendi, Jandarma Tabur Kâtibi Abdullah Efendi, Jandarma Bölük Kumandanı Emin Efendi ve İstinaf Azalarından Mehmet Bey'dir.⁶³

Askerî sınıfın yanı sıra şahitler arasında eşraf ve Antalya siyasetinde etkin olan isimler de mevcuttur. Mesela Antalya siyasetinde etkin bir isim olan ve ilerleyen yıllarda mebus olarak TBMM'de yer alan Kandilzâde Hasan Sıtkı bunların başında gelmektedir.⁶⁴ Yine tüccar, bakkal, kahveci, kasap, dikici, ekmekçi gibi meslekleri icra edenlerin şahitler içerisinde fazlasıyla yer aldıkları da dikkat çekmektedir.⁶⁵

1.5. Evlenenlerin İkamet Yerleri

1917 Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde nikâh akdinin icra edileceği yer, Kanunnamenin 37. maddesinde tespit edilmişti. Buna göre gelin veya damadın birinin kayıtlı olduğu kazada, kadı veya onun özel izin verdiği memurun hazır bulunduğu bir ortamda, yani mahkeme, tarafların veya üçüncü bir şahsın evi, cami, mescit, medrese gibi bir mekânda nikâh akdi gerçekleştirilebilirdi.⁶⁶

İncelenen defterlerde bu maddede tarif edilen mekânların nikâh akdi için kullanıldığı görülür. Ancak öncelikle evlilik kayıtlarının mahalle ve köylere göre dağılımını ele almak daha yerinde olacaktır. İkamet yerleri belirtilen çiftler içerisinde en büyük yekûnu Antalya merkez mahalleleri oluşturmuştur. Bu kayıtlar içerisinde sadece 3 kişinin ikamet yerleri belirtilmemiştir.⁶⁷ Toplam 718 kişiden 418'i merkez mahallelere; kalanları ise merkeze bağlı köyler, nahiyeye ve kazalar ile Antalya haricindeki yerleşimlere kayıtlıdır.

İkamet kayıtlarına göre mahallelerde ilk sırayı 52 kişi ile Giritli muhacirlerin meskûn olduğu ve kimi kayıtlarda Hamidiye adıyla kaydedilen Şarapol mevkiindeki Osmaniye Mahallesi almaktadır.⁶⁸ Onu 41 kişi ile Teşvikiye, 36 kişi ile Kızılsaray ve 35 kişi ile Demircikara mahalleleri takip etmektedir.

Çiftlerin ikamet yerlerinin aynı mahalle olduğu kayıtlara göre ilk sırayı yine Giritlilerin yerleştirildikleri Osmaniye Mahallesi almaktadır. Buna göre 18 çiftin her ikisi de Osmaniye Mahallesi'nde kayıtlıdır. Bu durum Giritli muhacirlerin daha ziyade kendi cemaatleri içerisinde evlilikler yaparak kapalı bir toplum yapısı oluşturduklarını göstermektedir. Osmaniye Mahallesi dışında 7 çift Teşvikiye, 6 çift Rağbete, 5 çift Kızılsaray ve 4 çift Demircikara mahallelerinde ikamet etmekteydi.

⁶² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 48/68, s. 24.

⁶³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 87/107, s. 44.

⁶⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 60/80, s. 30.

⁶⁵ Örneğin tüccardan Hacı Abdülkadir Efendi, Hasan Tahsin Efendi, İbrahim Efendi ve Zeki Bey; Bakkal esnafından Abdülfettah Efendi, Hüseyin Ağa, Rasim Efendi, Giritli Cafer Ağa, Hakkı Bey; Kahveci esnafından Aziz, Hacı Yaver Ağa, Mehmet Ağa, Muhtar Ağa, Şaban Ağa; Kasap esnafından Ahmet Çavuş, Mehmet Ali, Mustafa Efendi; Dikici esnafından Emin, Haydar Çavuş ve Mehmet Ali Usta şahitler arasında yer alan meslek sahibi kişilerdir.

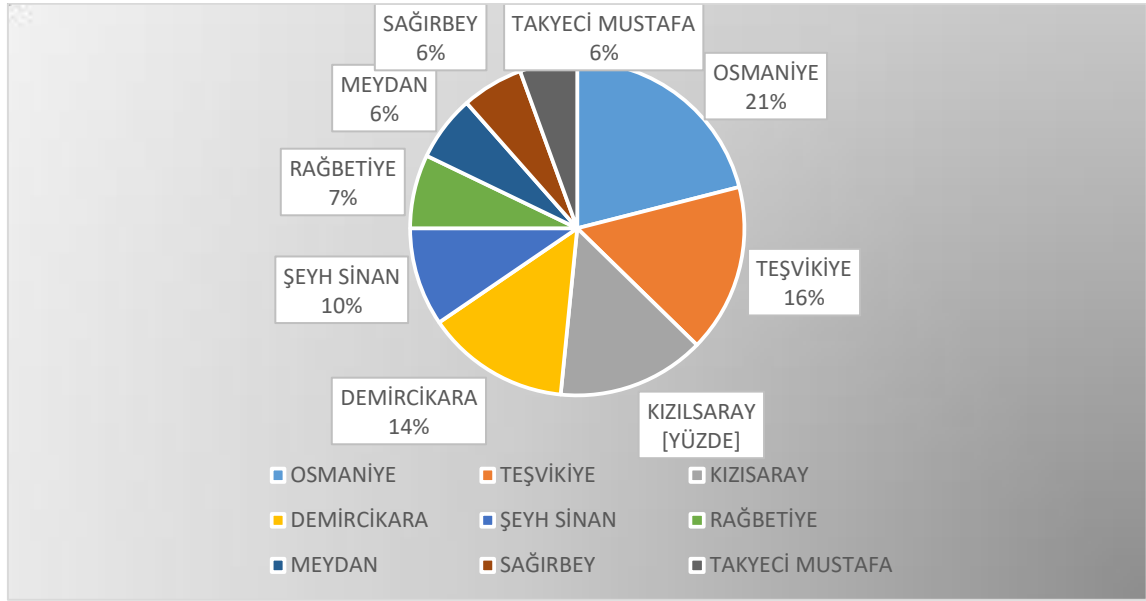
⁶⁶ Çeker, *age*, s. 30.

⁶⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1224, 22/23, s.11; BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 58/78, s.29; 136/156, s.67.

⁶⁸ Antalya'daki Giritli muhacirlerin evlilik ve boşanma ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hatice Durgun, "Antalya'da Meskûn Giritli Muhacirlerde Nikâh ve Boşanma (1918-1921)", *Antalya Göç Kitabı*, Edt. Suat Kolukırık-Güven Dinç, Palet Yayınları, Konya 2021, s. 9-47.

ANTALYA'DA EVLİLİK VE BOŞANMA (1918-1919)

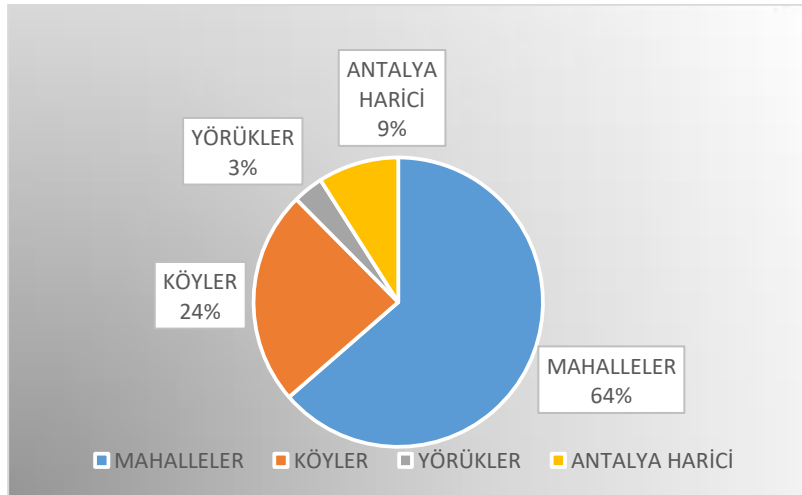
GRAFİK 1: İkametgâhlara Göre Mahallelerdeki Evlilik Kaydı Yoğunluğu

Köyler içerisinde ise ilk sırayı 23 kişi ile Murtana alırken 20 kişi Kundu ve 18 kişi de Doyran'da ikamet etmekteydi. Köyler içerisinde kimi Yörük obalarının adıyla anılan köylerin mevcudiyeti bilinmekle birlikte (Murtana, Macar, Varsak, Alaylı gibi) kayıtlarda "aşiret" olarak kaydedilen Yörük gruplarının da olduğu görülür ve bunların toplamının 23 olduğu anlaşılır. Bunlar Ahatlı, Başındayoklu, Yeni Osmanlı, Eski Yörük, Hacısalı, Köteklî, Töngüşlü gibi oymak ve obaların isimlerini taşır. Çiftlerden her ikisinin de aynı köye kayıtlı olduğu nikâh akitlerinde Doyran köyünde 9 çift, Kundu'da 7 çift, Ahatlı ve Murtana'nın Gürlü Mahallesi'nde 4'er çift bulunmaktadır. Giritli muhacirlerin evliliklerinde görüldüğü gibi Yörük gruplarının da daha ziyade kendi içerisinde evlilik yapmayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

İkametgâhlarına göre kaydedilen diğer şahıslar Anadolu'nun farklı şehirlerinden gelen 55 kişiden oluşur. İlk sırayı 7 kişi ile İzmir alırken sıralamayı genel olarak Antalya'nın komşu veya yakın şehirleri takip eder. Örneğin 4'er kişi ile Burdur, Denizli, Isparta, Aydın gibi yakın şehirlerden sonra Adana, Adapazarı, Ankara, İstanbul, Erzurum, Elazığ, Kastamonu gibi birçok farklı şehirde kayıtlı kişiler görülür. Ayrıca Suriye, Mısır, Kosova, Bulgaristan gibi ikametgâhı Anadolu haricinde gösterilenler vardır. İkametgâhları farklı şehirler olan kişilerin hemen hepsinin erkeklerden oluşması, bunların da çoğunun asker olması dikkat çekmektedir.

GRAFİK 2: İkametlere Göre Evlilik Kaydı Dağılımı

İkametgâhlar üzerinde yapılan ayrıntılı bir incelemede bazı velilerin, birden fazla çocuğunun nikâh akitlerini aynı gün gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Örneğin bir baba iki kızını, iki erkek kardeşle aynı gün

evlendirmiştir. Ahıkızı Mahallesi'nden Hacı Abdurrahman'ın kızları Naciye ve Fatma hanımlar, Kızılsaray Mahallesi'nden Kadir Onbaşı'nın oğulları Murat ve Yusuf'la aynı tarihte evlendirilmiştir.⁶⁹

Başka bir örnekte Keçibali Mahallesi'nden Cerrahzâde İhsan Efendi'nin kızları Azize ve Rûveyda Hanımlar, farklı mahallelerden şahıslarla aynı gün evlendirilmişlerdir.⁷⁰ İncelenen akitlerde aynı hanede kayıtlı olup farklı tarihlerde evlilik yapanlar olduğu gibi⁷¹, hem oğlunun hem de kızının evlilik akitlerini aynı gün gerçekleştiren aile reisleri de vardır.⁷² Mahallelerde ikamet edenlerin nikâh akitlerinin, köylere göre daha fazla bir yekûn tuttuğu yukarıdaki grafikten anlaşılabilir bir şekilde, birden fazla çocuğunu resmi nikâhla, hatta aynı gün evlendiren velilerin hepsinin mahallelerde ikamet ediyor olmaları, mahallelerde yaşayanların diğerlerine nazaran resmi nikâh hususunda daha hassas davrandıklarını gösteren bir başka örnek olarak ayrıca dikkat çekmektedir.

Bunlar dışında ikamet adresleri aynı hane olarak kaydedilen gelin ve damatlar da vardır. Mesela Ilıca köyünden Mehmet kızı *seyyibe* Fatma ile nikâhlanan Hasan oğlu Yusuf, Kızılsaray Mahallesi'nden Salih kızı Gülfidan ile nikâhlanan Kahveci Şaban ve Meydan Mahallesi'nden Müteveffa Ahmet zevcesi Vasfiye Hatun ile nikâhlanan İsmail oğlu Mustafa aynı hanede kaydedilmişlerdir.⁷³ Toplam üç örneğin ikisinde evlenen kadınların dul oldukları görülür. Bu da kadının kimsesiz ya da kalacak yeri olup olmadığını akıllara getirmektedir. Elbette bunun tam tersini de düşünmek mümkündür. Acaba erkek mi kadının evinde ikamet etmeye başlamıştır?

Nikâhın kıyıldığı yerlere bakıldığında ilk sırada gelinin ikametgâhi gelmektedir. Toplam kayıtların sadece yedisinde nikâhın nerede kıyıldığı hakkında bir bilgi bulunmazken 155 tanesi gelinin hanesinde, 51'i damadın hanesinde, 42'si Antalya Çarşısında yer alan Ayan Ağa Camii'nde, 12'si Mahkeme-i Şe'iyeye odasında, 8'i Müsellem Camii'nde, 4'ü de Balibey Mahallesi Yukarı Pazar'da bulunan Yüksek Camii'nde akdedilmiştir. Bunun haricinde gelinin vekilinin hanesi, Şeri Mahkeme Başkâtibinin evi, muhtelif mahallelerdeki cami, mescit ve medreseler ile üçüncü şahısların evinde kıyılan birçok nikâh kaydına rastlanmaktadır.

Antalyalı Rumların ikametgâhlarına göre nikâh akitleri incelendiğinde, 17 kayıt içerisinde ilk sırayı Rağbete Mahallesi almaktadır. Diğerleri Cami-i Cedid, Makbule Rum ve Meydan mahalleleri ile Alanya'dır. İkametgâhları Antalya dışında gösterilenler ise İzmir, Aydın ve Isparta'ya kayıtlıdır ve Müslümanlarda görüldüğü gibi bu grup da erkeklerden müteşekkildir.

Antalya gayrimüslimlerinin, bilhassa Rumların, 19. yüzyılın ilk yarısında Cami-i Cedid, Baba Doğan ve Makbule mahallelerinde ikamet ettikleri⁷⁴ görülürken 19. yüzyılın son çeyreğinde resmi olarak kurulan Rağbete Mahallesi gibi yeni mahallelere ve var olan Meydan Mahallesi gibi kimi yerleşimlere doğru genişleme kaydetmeleri dikkat çeker. Bunun en önemli sebebi 19. yüzyıl ortalarına doğru Kaleiçi'nde yaşayan Rumların, nüfuslarındaki hızlı artış sonucu yeni yerleşim yerlerine ihtiyaç duyulmasıdır.⁷⁵

Kayıtların ikametgâhlara göre değerlendirilmesi sonucunda, 1917 Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin uygulanmaya başlamasıyla birlikte, Antalya'da nikâh aktini resmîyete dökenlerin büyük çoğunluğunun kırsal kesimlerden ziyade merkez mahallelerde ikamet edenler olduğu görülür. Bu durum hem devletin merkez kazaya bağlı mahallelerde, kırsal kesime oranla kontrolünün daha görünür olduğunu düşündürdüğü gibi hem de şehir kadımlarının evlilik akdi ile haklarını güvence altına alma hususunda daha hassas davrandıklarını akla getirmektedir.

⁶⁹ Ancak evlendirilen kadınlar için belirlenen mehir miktarlarının farklı olduğu dikkat çeker, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 141, s.142; 142, s.142.

⁷⁰ Bu örnekteki kız kardeşlerin ikisine de aynı mehir miktarının belirlendiği görülür, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1224, 5, s.3.

⁷¹ Örneğin Takyeci Mustafa Mahallesi'nden Mustafa kızları Fedakâr ve Mevhibe hanımlardan Fedakâr Hanım, Şeyh Şücaeddin ma'a Kızılharım Mahallesi'nden Nuri Usta ile 23 Ocak 1919 tarihinde evlenirken, bkz. *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 13, s.91; Mevhibe Hanım ise yine aynı mahalleden Ali oğlu Arap adlı kişi ile 21 Mart 1919 tarihinde evlenmiştir, bkz. *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 88, s.126. Kundu köyünden Hacı Süllü kızları Şerife ve Meryem'den ilki, aynı köyden Abdullah'a 5 Şubat 1919 tarihinde, ikincisi ise yine aynı köyden Ömer Ali ile 11 Mart 1919 tarihinde ve aynı mehir-i müeccel miktarlarıyla evlenmişlerdir, bkz. *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 49, s.109. Diğer örnekler için bkz. *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 72, s.120; *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 147, s.143. *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 125/145, s.62; *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 127, s.138.

⁷² Demircikara Mahallesi'nden Bahçivan Ahmet Çavuş, kızı Emine'yi Şer'i mahkemede, Cami-i Atik Mahallesi'nden Ahmet Şevki Efendi ile 16 Mayıs 1918 tarihinde, bkz. *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 45/65, s.23; oğlu Hamit'i ise yine aynı mahalleden Kerim kızı Hamide ile aynı yer ve tarihte evlendirmiştir, bkz. *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 44/64, s.22. Farklı tarihlerde yine hem oğlunun hem de kızının nikah akitlerini deftere kaydettiren aile reisleri bulunur. Örneğin Şeyh Sinan Mahallesi'nden Hacı Osman Efendi'nin kızı Aşşe Hanım'ın, Hatip Süleyman Mahallesi'nden İmam Hafız Hamdi Efendi ile nikâhları 5 Nisan 1918 tarihinde, bkz. *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 11/31, s.6; oğlu Hacı Ahmet Efendi'nin Kızılsaray Mahallesi'nden Halil kızı Dudu Hatun ile nikâhları ise 29 Ocak 1919 tarihinde gerçekleşmiştir, bkz. *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 16, s.92. Aynı mehir miktarları ile kızını ve oğlunu evlendiren Tuzcular Mahallesi'nden Mehmet Ali, kızı Seher'i, Teşvikiye Mahallesi'nden Gemicî Hasan Efendi ile 2 Aralık 1918 tarihinde evlendirirken, bkz. *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 157/177, s.78; oğlu Mehmet'i yine aynı mahalleden Yusuf kızı Aşşe ile 3 Mayıs 1919 tarihinde evlendirmiştir, bkz. *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 165, s.148.

⁷³ *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 107, s. 133; 127/147, s. 63; 18/38, s. 9.

⁷⁴ Dinç, "Tanzimat Dönemi Cizye Defterine Göre Antalya Gayrimüslimleri", s. 164.

⁷⁵ 19. yüzyılın ilk yarısında Antalya Rumlarının %90'ı Cami-i Cedid, %85,3'ü Baba Doğan ve %67,3'ü Makbule (Makbul Ağa) mahallelerinde ikamet etmekteydiler. Yüzyılın ikinci yarısında ise kale dışındaki Şeyh Sinan, Demirci Kara ve Meydan mahallelerinde ev satın alarak veya yeni evler inşa ederek yerleşmeye başlamışlardır. Güven Dinç, "XIX. Yüzyıl Antalya'sında Yeni Bir Mahallenin Doğuşu: Rağbete Mahallesi", *Antalya Kitabı*, C. 3, Ed. Bedia Koçakoğlu-Diren Çakılcı, Palet Yayınları, Konya 2020, s. 99-102.

ANTALYA'DA EVLİLİK VE BOŞANMA (1918-1919)

1.6. Evlenen Kadınların Bekâret Durumu

Nikâh kaydı esnasında bazı kadınların bekâret durumlarının ayrıca kaydedildiği görülür. Ancak bunlar toplam içerisinde oldukça küçük bir yere sahiptir. Kadınların bekâret durumları ilk evlilik defterinde dikkatle kaydedilirken, ikinci defterin ilk kısımlarında bu uygulama devam ettirilmiş fakat sonraki kayıtlarda sürdürülmemiştir. Her iki defterdeki toplam 359 kayıttan sadece 62 gelinin bekâret durumu bilinmektedir. Bunların 32'sinin bakire, 28'inin ise "seyyibe" yani dul oldukları kayıt esnasında hususi olarak belirtilmiştir. Kadınların 4'ünün eski kocalarının adlarıyla anılmaları nedeniyle dul oldukları anlaşılır ve bunların ikisi Rum kadınlardır. Farklı olan taraflardan biri Müslüman kadınların en azından bir kısmında özellikle kaydedilirken, Rumlara ait nikâh kayıtlarında kadınların bekâret durumları belirtilmemiştir. Bekâret durumları kaydedilmemiş olsa da "Hatun" sıfatı taşıyan kadınların evli veya dul kadınları ifade etmesi nedeniyle bu sıfatı taşıyan 7 kadın dul sınıflaması içerisine dâhil edilmiştir.

Nikâh akitleri içerisinde yaşı diğerlerine nispetle bir hayli yüksek olan ancak bekâret durumunda herhangi bir bilgi bulunmayan bir kadın daha vardır. Şükrü Efendi'nin evlendiği ve 52 yaşında olduğu anlaşılan Hatice'nin, bu ilk evliliği olmasa gerektir.⁷⁶

Bekâret durumlarıyla birlikte yaşları da kaydedilen kadınların yaş ortalamalarına bakıldığında bakire olanların yaş ortalaması 21,5 iken, dul olanların yaş ortalamaları 27'dir. Bakire olanlar içerisinde 31, 33, 34 gibi ortalamanın bir hayli üzerinde olan yaşlar görülmekle birlikte; 16, 17 ile ortalamanın altındaki yaşlara da tesadüf edilir. Dul olanlarda ise en yüksek yaş 40, en düşük yaş 17'dir. Dul olanların genel olarak bakire olanlara göre daha büyük yaşlara sahip oldukları görülmekle birlikte yine de sadece yaşları verilen kadınların bekâret durumlarına yönelik bir yorum yapmak çok doğru olmayacaktır. Zira 17 yaşında bir dulla karşılaştığı gibi 34 yaşında bir bakire de görülebilmektedir. Dul olarak kaydedilen kadınların, bakire olarak kaydedilenlere sayıca yakın olması ve yaşlarının değişkenlik göstermesi, içinde bulunulan savaş ortamı düşünüldüğünde anlaşılabilir bir durumdur.

TABLO 4: Evlenen Kadınların Bekâret Durumları

Sıra	Kadının Adı	Bekâret Durumu	Doğum Tarihi Rumi/Yaş	Baba Adı	Yer/ MŞH.ŞSC.d., BOA.
1	Zehra	Bakire	1312/22	Bacaksızoğlu Hasan	1215, 1/21, s.1.
2	Elnur Hanım	Bakire	1311/23	Mehmed Efendi	1215, 2/22, s.2.
3	Seniyye	Bakire	1312/22	Ali	1215, 3/23, s.2.
4	Münire Hanım	Bakire	1301/33	Merhum Şemseddin Efendi	1215, 5/25, s.3.
5	Fethiye Hanım	Seyyibe	1301/33	Müteveffa Mehmed Ağa	1215, 6/26, s.3.
6	Hasibe	Seyyibe	-	Müteveffa Süleyman	1215, 7/27, s.4.
7	Fatma	Seyyibe	-	Hasan Hüseyin	1215, 8/28, s.4.
8	Güldalı Hanım	Bakire	1316/18	Bahçıvan İsmail Ağa	1215, 15/35, s.8.
9	Saadet Hanım	Bakire	1318/16	Muallim Osman Zeki Efendi	1215, 16/36, s.8.
10	Zeliha	Bakire	-	Rençber İncebeyoğullarından Müteveffa Kerim	1215, 17/37, s.9.
11	Müteveffa Ahmet Zevcesi Vasfiye Hatun	Seyyibe	-	Derviş	1215, 18/38, s.9.
12	Safvet Hanım	Seyyibe	-	Ahmet Kapudan	1215, 19/39, s.10.
13	Fatma Hatun	Seyyibe	1312/22	Bahçıvan Ali	1215, 20/40, s.10.
14	Düriye Hanım	Bakire	1316/18	Ali Efendi	1215, 22/42, s.11.
15	Feride	Bakire	-	Müteveffa Ali Efendi	1215, 28/48, s.14.
16	Hatice	Bakire	1307/27	Ali	1215, 35/55, s.18.
17	Durkadın	Bakire	1315/19	Müteveffa Hacı Hüseyin	1215, 36/56, s.18.
18	Saadet Hanım	Bakire	1312/23	Mustafa Çavuş	1215, 37/57, s.19.

⁷⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 140/160, s. 169.

HATİCE DURGUN

19	Necibe Hatun	Seyyibe	-	Debbağ Mehmet Çavuş	1215, 42/62, s.21.
20	Emine	Bakire	-	Mustafa Oğlu Bahçıvan Ahmet Çavuş	1215, 45/65, s.23.
21	Ünzile	Seyyibe	1308/26	Bekir Usta	1215, 54/74, s.27.
22	Melek	Bakire	-	Müteveffa Ali Efendi	1215, 59/79, s.30.
23	Havva	Seyyibe	-	Tokaoğullarından Bekir	1215, 61/81, s.31.
24	Raziye	Seyyibe	-	İsmail	1215, 62/82, s.31.
25	Müteveffa Ali Zevcesi Hamide Hatun	Seyyibe	-		1215, 73/93, s.37.
26	Aşavri? Zevcesi Anastasya	Seyyibe	-	Pandeli	1215, 86/106, s.43.
27	Müteveffa Musa Efendi Zevcesi Fatma	Seyyibe	-		1215, 92/112, s.46.
28	Fatma	Seyyibe	-	Mustafa	1215, 93/113, s.47.
29	Samuel'in Zevcesi Katerine	Seyyibe	1310/24	Müteveffa Gavril	1215, 94/114, s.47. s
30	Şükriye Hanım	Bakire	1314/20	Hasan	1215, 105/125, s.52.
31	Müteveffa İbrahim Zevcesi Meryem	Seyyibe	1294/40	Halil	1215, 138/158, s.68.
32	Mediha Hanım	Bakire	1315/19	Miralay Mehmet Şefik Bey	1215, 147/167, s.73.
33	Müteveffa Hüseyin Bey Zevcesi Nafia Hanım	Seyyibe	-	Hacı Ahmet Efendi	1215, 55, s.112.
34	Fatma	Seyyibe	-	Mehmet	1215, 107, s.133.
35	Gülsüm Hatun	Seyyibe	1315/19	Tenekeci Hasan	1224, 1, s.1
36	Perveze Hanım	Bakire	1312/22	Müteveffa İbrahim	1224, 2, s.1.
37	Mürşide Hanım	Bakire	1315/19	Müteveffa Mustafa Efendi	1224, 3, s.2.
38	Hatice	Bakire	1317/17	Müteveffa Giritli Rasim	1224, 4, s.2.
39	Azize Hanım	Bakire	1310/24	Cerrahzâde İhsan Efendi	1224, 5, s.3.
40	Rüveyda Hanım	Bakire	1315/19	Cerrahzâde İhsan Efendi	1224, 6, s.3.
41	Huriye Hanım	Seyyibe	1317/17	Moralı Halil Efendi	1224, 7, s. 4.
42	Züleyha Hanım	Seyyibe	1312/22	Mahmut	1224, 8, s.4.
43	Melike Hanım	Bakire	1313/21	Giritli Mehmet	1224, 9, s.5.
44	Şerife	Bakire	1300/34	Müteveffa Hüseyin	1224, 10, s.5.
45	Safiye Hanım	Bakire	1313/21	Demirci Ahmet Usta	1224, 10, s.6.
46	Mehtap	Bakire	1316/18	Müteveffa Mustafa	1224, 11, s.6.
47	Fatma Hatun	Seyyibe	1294/40	Abdullah	1224, 12/13, s.7.
48	Hamide	Bakire	1315/19	Müteveffa Mustafa	1224, 14/13, s.7.
49	Fatma	Bakire	1311/23	Giritli İbrahim Gazaki	1224, 15/14, s.8.
50	Fatma	Bakire	1317/17	Abdullah	1224, 16/15, s.8.
51	İsmihan	Bakire	1315/19	Mustafa	1224, 17/16, s.9.
52	Sıdika Hanım	Seyyibe	1306/28	Müteveffa Yüzbaşı Abdullah Efendi	1224, 18/17, s.9.
53	Emine Pakize Hanım	Bakire	1313/21	Antalya İstinaf Müddei-i Umumisi Hayreddin Bey	1224, 20/18, s.10.
54	Şerife Hanım	Bakire	1303/31	Bahçıvan Hasan Çavuş	1224, 21/19, s.10.
55	Hikmet Hanım	Bakire	1315/19	Yüzbaşı Ahmet Efendi	1224, 22/23, s.11.

ANTALYA'DA EVLİLİK VE BOŞANMA (1918-1919)

56	Melek Hatun	Seyyibe*	-	Zaptiye Halil Ağa	1215, 40/60, s.20.
57	Fatma Hatun	Seyyibe	-	Halil Ağa	1215, 50/70, s.25.
58	Azize Hatun	Seyyibe	-	Ahmet	1215, 64/84, s.32.
59	Fatma Hatun	Seyyibe	-	Demir	1215, 74/94, s.37.
60	Dudu Hatun	Seyyibe	-	Durali	1215, 104/124, s.51.
61	Azime Hatun	Seyyibe	-	Mehmet Ağa	1215, 156/176, s.77.
62	Dudu Hatun	Seyyibe	-	Halil	1215, 16/s.92.

1.7. Evlenen Çiftlerin Yaşları

Hukuk-ı Aile Kararnamesi, evlilik yaşı konusunda bir düzenleme getirmekteydi ve buna göre nikâh ehliyetine sahip erkeklerin 18, kadınların ise 17 yaşını doldurmuş olmaları şarttı. Ancak alt sınır olarak erkekler 12, kızlar 9 yaşını doldurduktan sonra velisinin onayı ve hâkimden aldıkları izin üzerine evlenebiliyorlar, bu yaşlardan aşağı olanların ise evlendirilmeleri yasaklanıyordu.⁷⁷ İncelenen defterlerde nikâh ehliyetini gerektiren alt sınırın altında bir yaşa sahip olduğunu gördüğümüz kadınlarda 1, erkeklerde 3 kişi bulunmaktadır. Kadınlardaki örnekte Muallim Osman Zeki Efendi'nin kızı, 16 yaşındaki “bakire” Saadet Hanım, 25 yaşındaki Muallim Mehmet Nazif Efendi ile evlendirilmiştir.

Erkeklerde en küçük yaşa sahip olan 16 yaşındaki Süleyman, yaşı kaydedilmemiş ama “bakire” olduğu belirtilmiş olan Müteveffa Kerim kızı Zeliha ile evlenmişti. Diğer örneklerde 19 yaşındaki seyyibe Gülsüm Hatun, aynı mahalleden mesleği bilinmeyen 17 yaşındaki Hüseyin'le; 22 yaşındaki Fatma, yine mesleği belirtilmemiş olan aynı mahalleden 17 yaşındaki Mehmet Efendi'yle evlenmişti. Ancak burada dikkat çeken önemli bir husus vardır ki o da nikâh ehliyetini gerektiren alt sınırın altında bir yaşa sahip olduğunu anladığımız toplam dört kişinin de nikâh kayıtlarında “...ehliyet-i nikâha hâiz(e) ve mevâni'-i şer'iyeden hâlî(ye) idiği anlaşılır...” ifadesiyle bu kişilerin esasen nikâh ehliyetine sahip olduklarının belirtilmesidir. Bu da söz konusu bu kişilerin yaşlarının yanlış yazılma ihtimalini akıllara getirmektedir. Öte yandan bu şahısların Kararname'nin 6. maddesi gereğince, yani nikâh ehliyetini gerektirecek yaşı tamamlamamış olmalarına rağmen baliğ/baliğa olduklarını beyan ile müracaat ettikleri ve velilerinin izni üzerine hâkimin bu izdivaca onay verdikleri de düşünülebilir.

Yaşların kaydedildiği kayıtlar incelendiğinde yine ilk defterde kadın ve erkeğin yaşı düzenli bir şekilde kaydedilirken, takip eden defterin ilk kısımları dışında yaşların kaydedilmesine çok özen gösterilmediği görülmektedir. İki sicilde toplam 73 çift içerisinde 64 erkek ve 64 kadının yaşları kaydedilmiştir, fakat bunlardan sadece 55 çiftin her ikisinin de yaşları aynı kayıt içerisinde yer almakta olup diğer çiftlerde yalnızca birinin yaşı verilmekle yetinilmiştir.

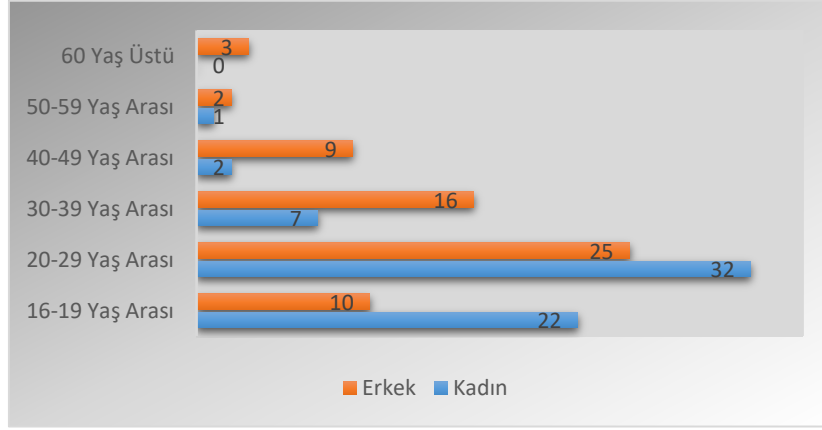
Kadınlar içerisinde yaşça en büyük olanı 52 yaşında olup en genci 16 yaşındadır. Erkekler içerisinde en yaşlısı 84 yaşında, en genci ise 16 yaşındadır. Kadın ve erkek arasındaki yaş farklarına gelince çiftler arasındaki en fazla yaş farkı 84 yaşındaki damadın 31 yaşındaki gelinle evlenmesiyle ortaya çıkan 53 yaştır. İlginçtir ki damadın mesleğinin ne olduğunu bilmediğimiz bu evlilik kaydında -damadın yaşı eğer doğru yazıldı ise- aradaki yaş farkının bir hayli fazla olması nedeniyle mehir miktarının da fazla olması beklenirken tam aksine 351 kuruşla oldukça düşük bir değer olduğu görülür.⁷⁸

* Tablonun sonundaki 7 kadın, evlilik kaydı içerisinde “dul” olarak özellikle belirtilmemiş olsa da taşıdıkları “Hatun” sıfatı nedeniyle tabloya dâhil edilip “seyyibe” olarak sınıflandırılmıştır.

⁷⁷ Ünal, *agm*, s. 226-227.

⁷⁸ *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 57/77, s. 29.

GRAFİK 3: Kadın ve Erkeklerin Yaş Dağılımları

Yaş ortalamalarına bakıldığında kadınların yaş ortalaması 23 iken erkeklerin 32'dir. Erkeklerin bir kısmının 40 yaşından sonra evlenmiş olmaları, onların bu evliliklerin kaçınıcı evliliği olduğunu düşündürse de bunu doğrulayacak bilgi maalesef defterlerde yer almaz. Diğer taraftan erkeklerin dul oldukları için yeniden evlendikleri de düşünülebilir.

Genel olarak erkeklerin yaşının eşlerinden büyük olduğu ve 38, 32, 28 gibi aradaki yaş farkının bir hayli fazla olduğu nikâh akıtları görülür. Kadının erkekten 10 yaştan fazla büyük olduğu sadece iki kayıt bulunmaktadır ve aradaki yaş farkı birinde 12, diğerinde ise 13'tür. Her iki örnekte de kadınlar dul ve 40 yaşında olup erkeklerden biri 27, diğeri ise 28 yaşındadır. Diğerlerine kıyasla oldukça az mehir miktarı takdir edilen (301 ve 151 kuruş) iki kadının evlendikleri erkeklerin meslekleri bilinmemekle birlikte birinin ikametgâhı Töngüşlü Aşireti, diğeri ise Alaiye'dir. Bu evliliklerin sebebinin ekonomik olması da muhtemeldir.

TABLO 5: Evlenen Çiftlerin Yaşları⁷⁹

Kadının Adı	Doğum Tarihi Rumi/Miladi	Yaş	Erkeğin Adı	Doğum Tarihi Rumi/Miladi	Yaş	Yer/ BOA. MŞH.ŞŞC.d.,
Zehra	R.1312/M.1896	22	Yusuf Çavuş	R.1299/M.1883	35	1215, 1/21, s.1.
Elnur Hanım	R.1311/M.1895	23	Rüşdü	R.1291/M.1875	43	1215, 2/22, s.2.
Seniyye	R.1312/M.1895	23	Recep	R.1310/M.1894	24	1215, 3/23, s.2.
Ümmügülsüm Hanım	R.1314/M.1898	20	Avni Efendi	R.1303/M.1887	31	1215, 4/24, s.2.
Münire Hanım	R.1301/M.1885	33	Hakkı Efendi	R.1290/M.1874	44	1215, 5/25, s.3.
Fethiye Hanım	R.1301/M.1885	33	Ali Efendi	R.1289/M.1873	45	1215, 6/26, s.3.
Hasibe	-		Ahmet	R.1285/M.1869	49	1215, 7/27, s.4.
Tevfikiye Hanım	R.1315/M.1899	19	Ahmet Ağa	R.1316/M.1900	18	1215, 13/33, s.7.
Güldal Hanım	R.1316/M.1900	18	Ali Efendizâde Fuad Cemal Efendi	R.1309/M.1893	25	1215, 15/35, s.8.
Saadet Hanım	R.1318/M.1902	16	Mehmet Sami Efendizâde Mehmet Nazif Efendi	R.1309/M.1893	25	1215, 16/36, s.8.
Zeliha	-		Süleyman	R.1318/M.1902	16	1215, 17/37, s.9.
Müteveffa Ahmet Zevcesi Vasfiye Hatun	-		Mustafa	R.1267/M.1851	67	1215, 18/38, s.9.
Fatma Hatun	R.1312/M.1895	23	Mehmed Ali Onbaşı	-		1215, 20/40, s.10.

⁷⁹ Tablonun son üç sütunundaki gelin ve güveyilerin nikâh akıtları diğerlerinden farklı olarak 1919 yılında icra edilmiştir.

ANTALYA'DA EVLİLİK VE BOŞANMA (1918-1919)

Düriye Hanım	R.1316/M.1900	18	Kamil Efendi	R.1307*/M.1901	17	1215, 22/42, s.11.
Hatice	R.1307/M.1891	27	Mehmet	R.1296/M. 1880	38	1215, 35/55, s.18.
Durkadın	R.1315/M.1899	19	Molla Ahmet	-		1215, 36/56, s.18.
Saadet Hanım	R.1312/M.1895	23	Mustafa	R.1280/M.1864	54	1215, 37/57, s.19.
Hamide	R.1316/M.1900	18	Hamid	R.1316/M.1900	18	1215, 44/64, s.22.
Emine	-		Ahmet Şevki Efendi	R.1315/M.1899	19	1215, 45/65, s.23.
Fatma	R.1312/M.1895	23	Mehmet Efendi	R.1317/M.1901	17	1215, 49/69, s.25.
Ünzile	R.1308/M.1892	26	Mustafa	R.1310/M.1894	24	1215, 54/74, s.27.
Havva	R.1303/M.1887	31	Mehmet Ağa	R.1249/M.1834	84	1215, 57/77, s.29.
Saadet Hanım	R.1317/M.1901	17	Hasan	-		1215, 58/78, s.29.
Melek	-		Hüseyin Efendi	R.1316/M.1900	18	1215, 59/79, s.30.
Hasibe	R.1315/M.1899	19	Hüseyin Efendi	R.1315/M.1899	19	1215, 71/91, s.36.
Kırko'nun Üvey Oğlu Samuel'in Zevcesi Katerine	R.1310/M.1894	24	Yorgi	R.1297/M.1881	37	1215, 94/114, s.47.
Angel	R.1310/M.1894	24	Yanko Efendi	R.1272/M.1856	62	1215, 102/122, s.50.
Hatice	R.1308/M.1892	26	Latif	-		1215, 103/123, s.51.
Dudu Hatun	-		Raşit	R.1283/M.1867	51	1215, 104/124, s.51.
Şükriye Hanım	R.1314/M.1898	20	İçillizâde Celal Efendi	R.1303/M.1887	31	1215, 105/125, s.52.
Anna	R.1299/M.1883	35	Penayiri	-		1215, 108/128, s.53.
Melek Hanım	-		Şükrü	R.1291/M.1875	43	1215, 110/130, s.54.
Zeliha Hanım	-		Hilmi Efendi	R.1310/M.1894	24	1215, 111/131, s.55.
Cemile Hanım	R.1315/M.1899	19	Süleyman	R.1307/M.1891	27	1215, 116/136, s.57.
Düriye Hanım	R.1302/M.1886	32	İsmail Efendi	R.1307/M.1891	27	1215, 133/153, s.66.
Zehra Hanım	R.1312/M.1896	22	Osman	R.1302/M.1886	32	1215, 134/154, s.66.
Ayşe	R.1313/M.1897	21	Salih Efendi	R.1316/M.1900	18	1215, 135/155, s.67.
Marya	R.1315/M.1899	19	Penayiri	R.1301/M.1885	33	1215, 136/156, s.67.
Mazlume Hanım	R.1313/M.1897	21	Mehmet Efendi	R.1295/M.1879	39	1215, 137/157, s.68.

* Nikâh kaydında Kamil Efendi'nin doğum tarihi 1327 olarak yazılmış olsa da bunu doğru kabul etmek mümkün değildir. Zira 7 yaşında bir çocuğun ne evlenmesi ne de jandarma olması imkânsızdır. Ayrıca Jandarma olabilme yaşının 25-45 yaşları arasında olması gerektiğinden Kamil Efendi'nin, kâtabin hatasından kaynaklandığını düşündüğümüz doğum tarihinin 1307 olarak kabul edilmesinin daha doğru olduğunu düşündük ve tabloda düzeltilmiş halini vermeyi uygun bulduk. Bir diğer önemli nokta ise Kamil Efendi, nikâh kaydında nikâh ehliyetine sahip gösterilmektedir ki bu da kendisinin belirtilen yaş sınırının üzerinde olduğunu gösterir.

HATİCE DURGUN

Müteveffa İbrahim Zevcesi Meryem	R.1294/M.1878	40	İsmail	R.1307/M.1891	27	1215, 138/158, s.68.
Hatice	R.1282/M.1866	52	Şükrü Efendi	-	-	1215, 140/160, s.69.
Emine	R.1317/M.1901	17	Hacı Ahmet Efendi	-	-	1215, 141/161, s.70.
Vasiliki	R.1314/M.1898	20	İlya	R.1309/M.1893	25	1215, 142/162, s.70.
Kandırneyi	R.1311/M.1895	23	Anastas	R.1292/M.1876	42	1215, 143/163, s.71.
Emir	R.1314/M.1898	20	Süleyman Efendi	R.1308/M.1892	26	1215, 144/164, s.71.
Meryem Hanım	R.1313/M.1897	21	Hüseyin	R.1298/M.1882	36	1215, 145/165, s.72.
Eleni	R.1312/M.1896	22	Manya	R.1290/M.1874	44	1215, 146/166, s.72.
Mediha Hanım	R.1315/M.1899	19	Mustafa Efendi	R.1309/M.1893	25	1215, 147/167, s.73.
Nesibe	R.1312/M.1895	23	Asker Cafer	R.1312/M.1895	23	1215, 152/172, s.75.
Gülsüm Hatun	R.1315/M.1899	19	Hüseyin	R.1317/M.1901	17	1224, 1, s.1
Perveze Hanım	R.1312/M.1895	23	Hasan	-	-	1224, 2, s.1.
Mürşide Hanım	R.1315/M.1899	19	Hulusi Efendi	R.1310/M.1894	24	1224, 3, s.2.
Hatice	R.1317/M.1901	17	Ahmet	R.1313/M.1897	21	1224, 4, s.2.
Azize Hanım	R.1310/M.1894	24	Ömer Feyzi Efendi	R.1303/M.1887	31	1224, 5, s.3.
Rüveyda Hanım	R.1315/M.1899	19	Çilingiroğlu Ali	R.1313/M.1897	21	1224, 6, s.3.
Huriye Hanım	R.1317/M.1901	17	İbrahim Efendi	R.1305/M.1889	29	1224, 7, s. 4.
Züleyha Hanım	R.1312/M.1895	23	Ali Onbaşı	-	-	1224, 8, s.4.
Melike Hanım	R.1313/M.1897	21	Mehmet	R.1305/M.1889	29	1224, 9, s.5.
Şerife	R.1300/M.1884	34	İzmirli İbrahim	R.1300/M.1884	34	1224, 10, s.5.
Safiye Hanım	R.1313/M.1897	21	Hasan	R.1285/M.1869	49	1224, 10, s.6.
Mehtap	R.1316/M.1900	18	Hafalı Hacı Mehmet	R.1300/M.1884	34	1224, 11, s.6.
Fatma Hatun	R.1294/M.1878	40	Ahmet	R.1306/M.1890	28	1224, 12/13, s.7.
Hamide	R.1315/M.1899	19	Mehmet	R.1288/M.1872	46	1224, 14/13, s.7.
Fatma	R.1311/M.1895	23	Süleyman Çavuş	R.1306/M.1890	28	1224, 15/14, s.8.
Fatma	R.1317/M.1901	17	Hafız Mehmet Ali Efendi	R.1310/M.1894	24	1224, 16/15, s.8.
İsmihan	R.1315/M.1899	19	Asker Mehmet Emin	R.1303/M.1887	31	1224, 17/16, s.9.
Sıdıka Hanım	R.1306/M.1890	28	Halil Hilmi Efendi	R.1307/M.1891	27	1224, 18/17, s.9.
Emine Pakize Hanım	R.1313/M.1897	21	Rıfat Zihni Efendi	R.1298/M.1882	36	1224, 20/18, s.10.
Şerife Hanım	R.1303/M.1887	31	Molla İbrahim	R.1303/M.1887	31	1224, 21/19, s.10.
Hikmet Hanım	R.1315/M.1899	19	Hakkı Efendi	R.1305/M.1889	29	1224, 22/23, s.11.
Zahide	R.1314/M.1898	21	İbrahim	R.1309/M.1893	26	1215, 2/2, s.85.
Melek Hanım	R.1314/M.1898	21	Mazlum	R.1304/M.1888	31	1215, 4/4, s.86.

ANTALYA'DA EVLİLİK VE BOŞANMA (1918-1919)

Hanife	-		Mustafa	R.1307/M.1891	28	1215, 54, s.111.
--------	---	--	---------	---------------	----	---------------------

Tabloda yer alan 64 çiftin yaş farkları ortalamasının 9 olduğu anlaşılır. İstanbul'da 1905 yılında yaş farkı ortalamasının 10 olduğu ve ilerleyen yıllarda giderek düşme eğilimi gösterdiği⁸⁰ dikkate alınacak olursa, Antalya'da da yaş farkı ortalamasının aynı civarlarda seyrettiği söylenebilir. Gelin ve güveyilerin arasındaki yaş farkının 1 ile 10 yıl olduğu 29 örnek; 11-20 yaş farkı olan 18; 21 yıl ve üstü olan 6 örnek bulunur. Çiftlerin 12'si ise ya aynı yaştadır ya da aralarında 1-2 yaş farkı vardır.

1.8. Evlilikte Denklik ve Damatların Meslekleri

Meslekler, insanların geçimlerini sağladıkları bir uğraş olduğundan, şahısların yaşam koşulları hakkında da az çok bilgi vermektedir. Ayrıca erkeklerin sahip oldukları meslekler, aynı zamanda zevcesini belirleme hususunda da önem arz etmiştir. Zira nikâh ehliyetine sahip olan erkek ve kızlar her ne kadar yakınlarının rızasını almadan kendi beyanlarıyla evlenebiliyor olsalar da hâkim, erkeğin kıza denkliği (kefâet) hususunda kızın velisinin itirazı olup olmadığını sormakta ve bu konuda muvafakat vermesini beklemekteydi. Eğer rızası olmadan kıza evlenirse, evlendikten sonra bile damadının kıza servet veya meslekte denk olmadığını ileri sürerek nikâhın feshini talep edebilirdi.

Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin "kefâet hakkındadır" başlığı taşıyan kısmında erkeğin "mal ve hırfet gibi hususlarda" kadına denk olmasının şart olduğu, ayrıca denklik hakkındaki maddelerin gayrimüslimlerin evliliklerinde geçerli olmadığı belirtilmiştir. Malda denklik, erkeğin zevcesinin mehr-i muaccel ve nafakasını vermeye muktedir olması anlamına gelirken, hırfette yani sanatta (meslekte) denklik, erkeğin geçimini sağladığı ticaret veya hizmetin, şeref bakımından kadının velisinin mesleğine denk olması anlamına gelmekteydi.⁸¹

İncelenen akitler arasında çiftlerin evlilik müracaatına veli tarafından yapılan bir itiraz görülür. Murtana'nın Gürlü Mahallesi'nden Rençber Musa, aynı mahalleden Dudu ile evlenmek için müracaat etmiş, ancak Dudu'nun babası ve velisi Molla Hüseyin, bu nikâha itiraz etmişti. Gelinin babası Molla Hüseyin'in nikâha itiraz sebebi, damat namzedi Musa'nın hiçbir sanat ve ticaretle meşgul olmamasıydı. Yapılan inceleme sonrası damat adayının rençberlikle meşgul olduğu gibi Dudu'nun da nikâh ehliyetine sahip olduğu anlaşılacak Molla Hüseyin'in itirazı Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin 8. maddesi gereğince reddedilmiş ve çiftlerin izdivacına hâkim tarafından izin verilmişti.⁸² Öte taraftan akitte geline bir adet beşi bir yerde Osmanlı altını ve 30 adet onluk ziynet altını mehr-i muaccel yanında, 1.001 kuruş da mehr-i müaccel belirlenmiştir ki bu da o günün şartlarında azımsanamayacak bir mehir bedelidir.⁸³

İncelenen defterlerde kızın velisinin -ki bu çoğunlukla kızın babasıdır- mesleğinin öğrenilebildiği kayıtlardan yola çıkarak bir değerlendirme yapılacak olursa genellikle bir denklikten bahsetmek mümkündür. Örneğin Muallim Hasan Efendi, kızını kendi zümresinden olan Antalya Darülmüallimin Mektebi Müdür Muavini Avni Efendi ile evlendirmişti.⁸⁴ Yine Muallim Osman Zeki Efendi, kızını Muallim Mehmet Nazif Efendi ile⁸⁵; Miralay Mehmet Şefik Bey, kızını Mülazım-ı Evvel Mustafa Efendi ile⁸⁶; Alay Kâtibi Şemseddin Efendi, kızını Kumandan Ali Nazmi Efendi ile⁸⁷ evlendirmişlerdi.

Kayınpederin mesleğinin bilindiği fakat damadın ne iş yaptığına dair bir bilginin bulunmadığı kayıtlarda, hiç olmazsa sosyal statü bakımından damadın, kayınpederinin mevkiine denk "efendi, bey" gibi bir unvanla anıldığı anlaşılır. Örneğin Ser mühendis Hüsnü Bey, kızını mesleği kayıtlı olmayan Mustafa Efendi oğlu Ali Bey ile evlendirmişti.⁸⁸ Ayrıca zevce için belirlenen 10.000 kuruşun üzerinde hatırı sayılır miktardaki mehir bedeli damadın, kayınpederine sosyal statüde olduğu gibi malda da denk olduğunu düşündürmektedir. Benzer şekilde kızın babasının ve/veya damadın mesleğinin bilinmediği ama kayınpederin "Efendi, Bey, Molla, Hacı, Hafız" gibi unvanlarla anıldıkları kayıtlarda, damatların da genel olarak benzer bir unvana sahip oldukları görülür.

⁸⁰ Alan Duben-Cem Behar, *İstanbul Haneleri, Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1880-1940*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 141.

⁸¹ Çeker, *age*, s.32.

⁸² Kaydın bulunduğu nikâh defterinde itiraz sebebi bulunmamakla birlikte bu bilgiye başka bir kadı sicilinden ulaşılmıştır, bkz. *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1216, 127/14, s. 97.

⁸³ *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 27/47, s. 14.

⁸⁴ *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 4/24, s. 2.

⁸⁵ *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 16/36, s. 8.

⁸⁶ *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 147/167, s. 73.

⁸⁷ *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 139/159, s. 69. Yüzbaşı Abdullah Efendi, kızını Antalya Liva Muhasebe Merkez Kâtibi Halil Hilmi Efendi ile, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1224, 18/17, s. 9; Yüzbaşı Ahmet Efendi, kızını Topçu Mülazımlarından Hakkı Efendi ile, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1224, 22/23, s. 11; Zaptiye Halil Ağa, kızını 57'nci Fırkada vazifeli Hasan Hüseyin ile, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215., 40/60, s. 20; Antalya İstinaf Müddei-i Umumiyesi Hayrettin Bey, kızını 57'nci Fırka Hesap Memuru Rıfat Zihni Efendi ile, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1224, 20/18, s. 10; Debbâğ Mehmet Çavuş, kızını Berber Yusuf Efendi ile, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 42/62, s. 21; Emin Usta, kızını Debbâğ Ali Efendi ile, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 153/173, s.76; Ahmet Hafız, kızını Kâtip Ömer Efendi ile evlendirmişti, *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 125/145, s.62.

⁸⁸ *BOA. MŞH. ŞSC. d.*, 1215, 155, s. 145.

HATİCE DURGUN

Örneğin Abdülrezzak Efendi, kızını Ali Rıza Efendi oğlu Hasan Tahsin Efendi ile⁸⁹; Hüsnü Efendi, kızını Şemsettin Efendi oğlu Sadrettin Efendi ile⁹⁰; Hacı Ahmet Efendi, kızını Hacı Mustafa Efendi oğlu Mehmet Efendi ile⁹¹ evlendirmiştir ve bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Kayıtlar içerisinde meslekleri belirtilen 128 damat içerisinde ilk sırayı askerlik mesleğiyle iştigal edenler almaktadır ve bunların hemen hepsinin ikametgâhları Antalya dışındadır. Devletin içerisinde bulunduğu savaş ortamı düşünüldüğünde askerlik yapanların sayısının yüksek olması anlaşılabilir bir durumdur. Damatlar gibi şahitler arasında da askerî vazifelilerin fazla olması, içinde bulunulan savaş ortamını oldukça açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.

İkinci sırada Osmanlı İmparatorluğu'nun bel kemiğini oluşturan tarımsal üretimin öncüleri gelir. Bunlar başta “rençber” adıyla olmak üzere, “bahçıvan ve ırgat” gibi isimlerle kaydedilmişlerdir. Tarımla uğraşanlardan “bahçıvanların” mahallelerde⁹², “ırgat ve rençberlerin” ise ağırlıklı olarak köylerde⁹³ ikamet ettikleri anlaşılır. Sayılanların ardından “kasap, kalaycı, balıkçı” gibi diğer iş kollarına mensup olan damatlar gelmektedir.

TABLO 6: Damatların Meslekleri

Meslekler	Sayı	Meslekler	Sayı
Asker	51	Hamal	1
Ahz ve İtacılık (Alışveriş)	1	Hatip	2
Muallim	3	Irgat	1
Defter-i Hakani Memuru	1	İmam	1
Liva Muhasebe Merkez Kâtibi	1	Kahveci	2
Attar	1	Kalaycı	2
Bahçıvan	6	Kasap	3
Balıkçı	1	Kayıkçı	2
Berber	1	Kâtip	2
Bozacı	1	Kunduracı	3
Debbağ	1	Orman Memuru	1
Değirmenci	1	Pasban	1
Demirci	3	Polis	1
Dikici	1	Rençber	19
Doğramacı	1	Sırçacı	1
Doktor	1	Terzi	1
Dülger	1	Tüccar	2
Ekmekçi	2	Tüfek Ustası	1
Gemici	1	Yağcı	1
Hademe	1	Zabıta	1

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215; 1224.

Askerlik mesleğini icra edenlerin bağlı bulunduğu 57'nci Fırka, 1917 yılının mart ayında kıyı şeridinin savunulmasına yönelik oluşturulan tümenlerden biriydi. Aydın'da konuşlandırılan ve Güllük limanından Antalya'ya kadar olan kısmın muhafazasıyla görevlendirilen 57'nci Fırka'nın, güney sahillerinin müdafaasında önemli hizmetleri görülmüştür.⁹⁴ Bu Fırka'nın kumandanı Miralay Mehmet Şefik Bey'in ismi, incelenen kayıtlar içerisinde de yer alır. Miralay Şefik Bey, İstanbul Yerebatan'da, Çatal Çeşme Sokağı'nın 2. hanesinde kayıtlı kızı Mediha Hanım'ı, Takyeci Mustafa Mahallesi'nin 108. (yabancıyan) hanesinde kayıtlı, Ahmet Nuri Efendi oğlu, 9'uncu Sahra Topçu Alayının 8'inci Bölüğü Mülazım-ı Evveli (Üsteğmen) olan Mustafa Efendi ile 2 Ekim 1918 tarihinde evlendirmiştir.⁹⁵

Mustafa Efendi, Çanakkale Cephesinde Şefik Bey'in yaveri ve daha sonra da damadı olmuştur.⁹⁶ Soyadı kanunun çıktığı sırada kayınpederinin soy ismini alan Mustafa Bey, İngilizlerin “Ben My Chree” adlı uçak

⁸⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 106, s. 132.

⁹⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 90, s. 127.

⁹¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 55, s. 112.

⁹² Bahçıvanlar; Rağbetiye, Demircikara, Şeyh Sinan ve Meydan mahallelerinde ikamet etmektedirler.

⁹³ Irgat ve Rençberlerin; Kömürçüyan, Ekşili, Gürlü, Çıvgalar, Zeytin, Alaylı, Ahmediye, Basırlı, Bahtlı Dereli, Kadriye, Kirişçiler, Ahathı, Solak, Hacı İsalı köyleri ile Meydan, Takyeci Mustafa ve Osmaniye mahallelerinde ikamet ettikleri görülür.

⁹⁴ Kerim Sarıçelik, “Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri'ne Karşı Anadolu'nun Akdeniz Kıyılarında Aldığı Bazı Tedbirler”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 21, 2007, s. 180.

⁹⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 147/167, s. 73.

⁹⁶ Çetin Kaplan, *Mehmet Şefik (Aker) Bey: Çanakkale ve Galiçya Cephesindeki ve Türk İstiklal Harbindeki Faaliyetleri (1915-1922)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2019, s. 4.

ANTALYA'DA EVLİLİK VE BOŞANMA (1918-1919)

gemisini Meis Adası açıklarında top atışlarıyla batırırken; Fransızlara ait “Paris II” adlı gemiyi Kemer açıklarında batırarak düşman karşısında çok önemli başarılarla imza atan Mustafa Ertuğrul’dan başkası değildir.⁹⁷

Nikâh akitlerinde meslekleri belirtilen güveyilerin yaklaşık yarısının asker ve devlet memuru olduğu göz önüne alındığında savaşın yıkıcı etkilerinin ciddi bir şekilde hissedildiği böyle bir ortamda bile bu kesimin resmi nikâha gösterdiği iltifat ve değer son derece önemlidir. Zira çeşitli devlet kademelerinde hizmet veren bu grupların resmi nikâha gösterdiği rağbet, toplumun diğer kesimleri üzerinde de bir teşvik unsuru olmuş olmalıdır.

TABLO 7: Güvenlik Kuvvetleri Damatların Vazife ve Kimlikleri

Vazifesi	Kimliği
Antalya’da 57’nci Fırka	
Karargâh Süvarisinden	İzmir’in Sultaniye Mahallesinden Ali Rıza Efendi
43’üncü Ağır Topçu Taburunun 339 Numaralı Bataryada Müstahdem	Karahisarlı Derviş oğlu Hüseyin Efendi
43’üncü Ağır Topçu Taburunun 339 Numaralı Konyaaltı Bataryası Birinci Takım Birinci Topta	Yozgat Sancağı Kapaklı Köyünden Satılmış oğlu Mustafa
Hesap Memuru	Erzurumlu Mehmet Efendi oğlu Rıfat Zihni Efendi
Onbaşı	Çivrilili Manavoğullarından Süleyman oğlu Mehmet Ali Onbaşı
57’nci Fırka Karargâhından	Aydınlı Eyüp oğlu Hasan Hüseyin
Nalbant Çavuşu	İzmir’in Abdullah Efendi Mahallesinden İbrahim oğlu İbrahim
135’inci Alay	
İhtiyat Zabıt Vekili	Karahisarlı Rıfat Efendi oğlu Hulusi Efendi
Makineli Tüfek Bölüğünden	Bayındır Köyünden İbrahim oğlu Mustafa Onbaşı
Makineli Tüfek Bölüğünden	Çine Kazasının Çeşme köyünden Süleyman oğlu İbrahim Efendi
Makineli Tüfek Bölüğü Kumandanı Muvazzaf Mülazım-ı Sâni	Edirneli Kazım Efendizâde İbrahim Necati Bey
1’inci Taburunun 1’inci Bölüğünde Asker Jandarma	İzmir’in Menemen Kazasından Ömer oğlu Salih Efendi
Makineli Tüfek 1’inci Taburunun 4’üncü Bölüğünden	Adanalı Hüseyin oğlu Ali Haydar Çavuş
Makineli Tüfek 1’inci Taburunun 4’üncü Bölüğünden	Burdurlu Kara Osman oğlu Mustafa
136’nci Alay	
4’üncü Makineli Tüfek Haymesinden	Honaz Kazası Has Mahallesinden Hasan oğlu Mustafa
176’nci Alay	
2’nci Tabur 5’inci Bölük Kumandanı	Sağırbey Mahallesinden Mustafa oğlu Mustafa Naci Efendi
12’inci Makineli Tüfek Kumandanı	Cisr-i Mustafa Paşa’dan Hasan Rafet oğlu Ali Nazmi Efendi
2’nci Tabur 6’nci Bölük 3’üncü Takımından	Burdur Kayı köyünden Arapoğullarından Abdullah oğlu Hacı Ahmet Efendi
2’nci Tabur 7’nci Bölük 3’üncü Takımından	Kastamonulu Hüsnü
3’üncü Tabur 10’uncu Bölük Kumandanı Mülazım-ı Sâni	Taşlıcalı İsmail Hakkı Efendi oğlu Ömer Feyzi Efendi
3’üncü Tabur 11’inci Bölükte asker	Denizlili Salih oğlu Mehmet
3’üncü Taburda asker	Hamalı Ahmet Ferah oğlu Hamdi Efendi
Diğerleri	
9’uncu Sahra Topçu Alayının 8’inci Bölüğü	Takyeci Mustafa Mahallesinden Ahmet Nuri Efendi

⁹⁷ Macit Selekler, *Yarım Asrın Arkasından Antalya’da Kemer, Melli, İbradı ve Serik*, yay.haz. Ali Yıldız-Resul Kaya, 2. Baskı, Kutlu Avcı Ofset, Antalya 2011, s. 38-41; Sarıçelik, *agm*, s. 181.

HATİCE DURGUN

Mülazım-ı Evveli	oğlu Mustafa Efendi (Mustafa Ertuğrul Aker)
Antalya'da Topçu Mülazımlarından	Hakkı Efendi
Mitralyöz Bölük Kumandanı Mülazım-ı Evveli	Ahmet Efendi oğlu Mestan Hakkı Efendi
Mitralyöz Takım Kumandanı ? Vekili	Bağdatlı Abdulkadir Efendi
Mülazım	Mesut Efendi oğlu Abdulkadir Efendi
İhtiyat Zabiti	Abdullah Efendi oğlu Ali Rıza Efendi
Antalya'da 5'inci Menzil Hastanesi Sıhhiye Onbaşılarından	Şakir oğlu Mehmet Hilmi
Asker	Dinar'm Okçular köyünden Mehmet Efendi oğlu Adil Efendi
Asker	Konya-Karamanlı Halil oğlu Ahmet
Asker	Eğirdirli Ali oğlu Mustafa
Asker	Bozkırlı Ahmet Efendi oğlu İhsan Efendi
Asker	Bergamalı Mehmet Ali oğlu İsmail Efendi
Asker	Safranbolulu Hasan oğlu Osman
Asker	Korkuteli-Yazırlı Mehmet Çavuş oğlu Halil Efendi
Asker	Muğlalı Mehmet oğlu Mustafa
Asker	Müteveffa Mehmet Efendi oğlu Ahmet Efendi
Antalya-Bucak Amele Taburunda Asker	Nif Kazası Ulucak köyünden Todoros oğlu İlya
Antalya Jandarma Merkez Bölük Kumandanı	Kırşehirli Mehmet Emin Bey
Jandarma Bölük Kumandanı	Cafer Efendi oğlu Recep Efendi
Jandarma Ser çavuşu	Yozgatlı Asker Hasan oğlu Mahmut Nedim Efendi
Merkez Süvari Jandarma Efradından	Alaiye'nin Dere köyünden Kerim oğlu Ahmet
Piyade jandarmalarından	Kırşehirli Salih oğlu Şükrü Efendi
Jandarma	Şamlı Ahmet oğlu Reşit Efendi
Jandarma	Tarsuslu Mehmet oğlu Salih
Jandarma	Şamlı Mehmet Ağa oğlu Kamil Efendi
Jandarma	Kayserili Mustafa oğlu Lütfullah Efendi
Fethiye Mıntıkasında 136 Bataryasında Zabıt	Ahmet Efendi oğlu Abdullatif Efendi
Polis	Kastamonulu Reşit Bey oğlu Mehmet Efendi

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215; 1224.

1.9. Mehir

Nikâh akdinin gereklerinden biri olan mehir, erkeğin kadına vermek zorunda olduğu bir mal veya bir miktar parayı ifade eder. Mehir para olarak verilebildiği gibi ziynet eşyası, ev eşyası, giyim eşyası veya daha ziyade kırsal alanlarda belirli bir tarım ürünü (miktarı belli buğday, darı vs.), tarım aleti (saban demiri, keser vs.) ya da belirli bir hayvan da (öküz, koyun, keçi vs.) mehir olarak belirlenebilirdi.⁹⁸ Mehir, nikâh akdi sırasında belirlenmişse buna *mehr-i müsemma* denirdi. Eğer belirlenmemişse kadının kendine denk kadınlara verilen miktarlara göre bir mehir tespit edilir ve buna da *mehr-i misil* adı verilirdi.⁹⁹ Mehr-i müsemma ödeme şekline göre ikiye ayrılırdı: Evlilik akdi sırasında erkeğin kadına peşin olarak verdiği ağırlık veya para *mehr-i muaccel* olarak adlandırılırken, ölüm veya boşanma durumunda sonradan ödenen nikâh bedeline ise *mehr-i müeccel* denilmekteydi.¹⁰⁰

Şahitler huzurunda evlilikle birlikte mehir miktarının da kayıtlara geçirilmesi, evliliğin sona ermesi durumunda hem tespit kolaylığı hem de kadının hakkını korumaya yönelik bir avantaj sağlamaktaydı. Mehir, hem erkeğin tek taraflı boşanma iradesini kötüye kullanmasına engel oluşturması hem de kadının evlilik, statü ve hakları açısından önem arz etmişti.¹⁰¹ Ayrıca Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin 89. maddesinde “mehr-in gelinin malı olduğu ve onunla çeyiz yapmaya zorlanamayacağı” ifade edilerek, mehrin tasarruf yetkisinin sadece kadında olduğu vurgulanmıştı.¹⁰²

Mehir için bir üst sınır bulunmamakla birlikte mehrin miktarı kadınların yaş, güzellik, ahlak, zenginlik, bekâret durumu gibi sosyo-kültürel ve ekonomik niteliklerine göre farklılık göstermişti. Osmanlı fıkıhçıları

⁹⁸ Feyza Aya, *99 Numaralı Antalya (Finike) Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi H.1335/1916-H.1342-1924*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya 2019, s. 120.

⁹⁹ Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, s. 214, 217; Osman Eskiocuoğlu, “Toplumsal Bir Olgu Olarak Nikâh”, *Dinlerde Nikâh*, (Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı), Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), (İzmir 06-08 Nisan 2012), İstanbul 2012, s. 12.

¹⁰⁰ İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2006, s. 1041.

¹⁰¹ Abdullah Bay, *Klasik Osmanlı Ailesi ve Değişim (1839-1923)*, Kriter Yayınları, İstanbul 2018, s. 25.

¹⁰² Çeker, *age*, s. 41.

ANTALYA'DA EVLİLİK VE BOŞANMA (1918-1919)

nüfusun azalmasına sebep olacağı endişesiyle mehir miktarının olabildiğince düşük tutulmasını istemişti.¹⁰³ Bununla birlikte mehrin alt sınırı olan 10 dirhem gümüş ise 1917 Hukuk-ı Aile Kararnamesi ile terk edilmişti. Çünkü o günün hayat şartları karşısında bu cüz'i rakamın hiçbir değeri yoktu ve bu nedenle mehir konusu tarafların serbest iradelerine bırakıldı.¹⁰⁴ Miktarın tespitinde öncelikli olan, ödeme sınırlarını zorlamayacak bir değer esas alınmasıydı.

TABLO 8: Evlilik Akitlerinde Para olarak Belirlenen Mehir Miktarları

Mehr-i Müeccel ¹⁰⁵				Mehr-i Muaccel/ Kuruş	Kaç Kez
Kuruş	Kaç Kez	Kuruş	Kaç Kez		
101	12	1.251	1	101	5
130	1	1.301	1	130	1
151	6	1.400	1	151	1
200	2	1.500	11	201	5
201	8	1.501	14	250	1
250	2	1.601	1	300	1
251	4	1.901	1	301	9
301	30	2.000	2	351	3
351	5	2.001	7	500	7
401	4	2.100	5	501	26
500	7	2.300	2	601	1
501	64	2.500	1	651	1
551	2	2.501	8	701	2
601	4	3.001	1	751	2
651	2	3.100	2	800	1
700	2	4.000	1	901	2
701	10	4.100	2	1.000	7
751	10	5.000	2	1.001	9
801	6	5.001	5	1.100	1
851	1	7.001	2	1.101	2
900	1	7.501	3	1.350	1
901	1	8.000	1	1.500	1
1.000	5	9.001	1	2.500	2
1.001	61	10.000	3	2.501	1
1.100	1	10.001	6	5.000	2
1.201	2	12.002	1	5.001	4
				7.501	3

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215; 1224.

Müslüman kadınlar için belirlenen 342 mehr-i müeccel içerisinde sadece 4 gelinin mehr-i müecceli kaydedilmemişti. Bu gelinler için mehr-i müeccel tespiti yapılmamış olsa da mehr-i muaccellerinin belirlenmiş olduğu görülür. Tespit edilen mehr-i müecceller içerisinde en yüksek miktar, bir kısmı para olarak, bir kısmı ise 2.000 kuruş değerinde bir yüzük olarak belirlenen 12.002 kuruşluk miktarla, Ser mühendis Hüsnü Bey'in kızı Hatice Süeda Hanım'ın mehr-i müecceliydi. Öte yandan Mustafa Efendi oğlu Ali Bey ile evlenen Hatice Süeda Hanım'a muaccel olarak bir mehir belirlenmemiştir. Bu kayıt aynı zamanda mehr-i müeccelin hem para hem de zinet eşyası olarak belirlendiği tek örnektir.¹⁰⁶ Mehr-i müecceller içerisinde en düşük miktar 101 kuruştur. Genel olarak sıklıkla belirlendiğini gördüğümüz mehr-i müeccel miktarları ise 501 kuruş ile 1.001 kuruştur. Antalya'da 19. yüzyıl ortalarında belirlenen mehr-i müeccel miktarlarına bakıldığında 50, 51 kuruş gibi oldukça düşük mehr-i müeccellerle karşılaşıldığı gibi yüksek olarak nitelendirilebilecek mehr-i müeccel miktarlarının ise genellikle 500, 600 kuruş gibi meblağlar olduğu ve genel olarak daha ziyade belirlenmiş olan mehir miktarının da yaklaşık 300 kuruş civarında olduğu görülmektedir.¹⁰⁷ Bundan yarım asır sonra ise olasılıkla yaşam

¹⁰³ Bay, *age*, s. 26.

¹⁰⁴ Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, s. 259.

¹⁰⁵ Bazı mehr-i müecceller değeri 100 kuruş olan Osmanlı lirası olarak, bir kişinin mehr-i müecceli de toplam 12.002 kuruş değerindeki nakit ve zinet eşyası olarak belirlenmiştir. Bunlar tablo içerisine kuruş karşılıklarıyla işlenmiştir.

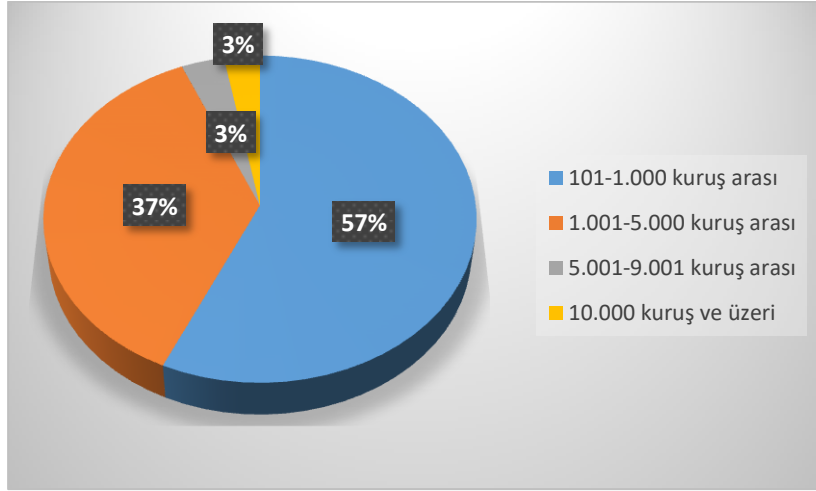
¹⁰⁶ Bu örnekte mehr-i muaccelin belirlenmemiş olması ve mehr-i müeccelin bir kısmının zinet eşyası olarak tespit edilmiş olması, mehr-i müeccelin bir kısmının peşin olarak verildiğini düşündürür. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 155, s. 145.

¹⁰⁷ Güven Dinç, "Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya'da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu", *OTAM*, 17, (2005), s. 107; Ruken Tanrıseven, *12 No'lu Antalya Şer'iyye Sicili Defterine Göre 1862-1864 Yılları Arasında Antalya Şehrinin İdari Ve Sosyo-Ekonomik Durumu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya 2007, s. 91.

koşullarının değişmesinin de etkisiyle çoğunlukla belirlenen mehr-i müeccel bedellerinin yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere artış gösterdiği görülür.

Evlilik kayıtların sosyal konumunun yüksek olduğunun bir göstergesi sayılabilecek olan “hanım” unvanına sahip gelinlerin mehr-i müeccellerinin genellikle 1.000 kuruşun üzerinde olduğu görülür. Bu unvana sahip toplam 103 Müslüman kadından, sadece 3’ünün mehr-i müecceli olmayıp geri kalanların yalnızca 27’sinin mehr-i müecceli 1.000 kuruşun altındadır. Gerçi “hanım” unvanına sahip olmayan iki kadın, Jandarma Bölük Kumandanı Mehmet Emin Bey ile evlenen Müteveffa İbradılı Arif Efendi kızı Feride ile yine bir Jandarma Bölük Kumandanı Recep Efendi’yle evlenen Hacı Şükrü Efendi kızı Kamer’in, mehr-i müeccelleri 10.000 kuruş olmasına rağmen, bu iki örnek dışında “hanım” unvanına sahip olmayıp bu denli yüksek bir mehr-i müeccel miktarına sahip olan bir gelin görülmez. Bu iki gelinin de evlendikleri kişilerin meslekleri gereği mehirlerinin yüksek olması anlaşılabilir bir durumdur. Öte yandan gelinlerin babalarının “efendi” sıfatı taşıyor olmaları onların da sosyal statülerinin yüksek olduğuna işaretir.¹⁰⁸

GRAFİK 4: Mehr-i Müeccel Miktarlarının Belirlenme Yüzdesi

İncelenen defterlerdeki kayıtların birinde, ödeme şekli daha sonraya bırakılmış olan mehr-i müeccelin de genel uygulamanın dışında, mehr-i muaccel gibi peşin verildiği anlaşılır. Bademağacı köyünden Mehmet Ali kızı Şefika’nın Ahi Yusuf Mahallesi’nden Mehmet Hamdi Kapudan ile evlilik akdi sırasında mehr-i müecceli ve muacceli peşin olarak verilmiştir. Buna göre Şefika’nın *peşinen verilen* mehr-i müeccel miktarı 2 adet beş yüzlük Osmanlı altını iken yine *peşinen verilen* mehr-i muaccel miktarı 2 adet Osmanlı altını olarak belirlenmiştir.¹⁰⁹ Para olarak belirlenen ve peşin ödenen mehr-i muaccellerde genellikle tespit edilen miktar, mehr-i müeccellerde olduğu gibi 501 kuruştur.

TABLO 9: Mehr-i Muaccel Olarak Verilen Eşyalar

Ziynet Eşyası	Kaç Gelin İçin Belirlendiği	Ev Eşyası	Kaç Gelin İçin Belirlendiği
Yirmilik Takım Ziynet Altını	3	Sandık	16
Beşi Bir Yerde (Beşi Birlik) Osmanlı Bütün Altını	92	Ceviz Sandık	1
Beş Yüzlük Osmanlı Ziynet Altını	11	Nühâs (bakır) Takım	1
İngiliz Lirası	1	Nühâs Çorba Tası	1
Mahmudiye Takım Altını	3	Nühâs Sahan	4
Hamidiye Altını	4	Nühâs Çanak	8
Onluk Takım Altını	6	Nühâs Tencere	3
Seksenlik Takım Altını	3	Bakır Kâse	1
Beş Yüzlük Takım Altını		Bakır Leğen ve İbrik	4
Üç Yüzlük Altını	2	Kapaklı Sahan (bir takım)	5
Küpe	7	Çanak (bir takım)	24

¹⁰⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 164/184, s. 82; 1215, 72/92, s. 36.

¹⁰⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 34, s. 101.

ANTALYA'DA EVLİLİK VE BOŞANMA (1918-1919)

Lira Küpe	2	Tas	
Osmanlı Lirasından Ma'mûl Altın Küpe	3	Çorba Tası	3
Osmanlı Lirasından Ma'mûl Toparlak Altın Küpe	1	Tencere	14
Yarım Liradan Mamul Bir Liralık Küpe	2	Kapaklı Tencere (bir takım)	1
Bir Buçuk Liradan Ma'mûl Küpe	3	Sini	2
Fransız Lirasından Ma'mûl Altın Küpe	4	Kurna Leğeni	1
Altın Top Küpe	1	Hamam Takımı	1
Altın Küpe	44	Kilim	13
Elmas Küpe	6	Cedid Kilim	2
Elmas Çiçek (bir çift)	3	Örtü Döşek	1
Yirmilik Küpe	1	Döşek/Orta Döşek	5
Yüzük	3	Cedid Yorgan Döşek	2
Altın Elmaslı Yüzük	1	Yatak, Yorgan ve Yastık (bir kat)	39
Altın Yüzük	8	Ayna	1
Pırlanta Yüzük	1	Şemsiye	2
Elmas Yüzük	1	Çarşaf	1
Elmas Gül Yüzük	1	İpekli Çarşaf	1
Altın Saat	1	Örtü Çarşafı	1
Altın Saat ve Kordon	1	Zenne Örtü Çarşaf	1
Altın Üzeri Elmaslı Kol Saati	1	İpekli Bağdat Çitari Örtü	2
Altın Henteş* Bilezik	1	Kutni Elbise	1
Altın Bilezik	7	Bir Kat Elbise	10
Gümüş Bilezik (çift)	3	Gelinlik Elbise (bir takım)	4
İnci Elmas ve Bilezik	1	Kundura	6
Kemer	5	Pabuç	1
Kemer Kuşak	1	İskarpın	1
Gümüş Kemer	28		
Hasarlı Gümüş Kemer	1		
Gümüş Kemer Kuşak	2		
Tel Çekme Kemer	1		
Tel Çekme Gümüş Kemer	4		
Altın Kordon	3		
(Ucunda Bir Adet Beş yüzlük Osmanlı Altını) Altın Boyunduruk	3		
Altın Zincir	1		
Bir Dizi Altın Lebbe**	44		
Altın Top Lebbe	1		
İzmir Altın Lebbe	1		
İncili Altın Lebbe	1		
Madalya	1		
Elmas İğne	2		
İnci	3		

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215; 1224.

Mehr-i muacceller değerlendirildiğinde, gelinlerin peşin olarak almayı tercih ettikleri grubu çoğunlukla ziynet eşyaları oluşturur. Bu ziynet eşyaları içerisinde *beşi bir yerdeler* dönemin oldukça rağbet gören takıları arasında başı çeker. Yine altın küpeler, yüzükler, gerdanlık ve gümüş kemerler de kadınların mehir olarak tercih ettikleri takılar arasında gelir.

Mehr-i muaccel evlenirken peşin olarak verildiğinden genellikle kadı sicillerine yansımamıştır ve Antalya'da da aynı uygulama söz konusudur.¹¹⁰ Kayıtlarda mehr-i müeccellere göre daha az belirlenmiş olduğu görülse de yine de gelinlerin büyük bir çoğunluğunun mehr-i muaccelini aldıkları anlaşılır. Tüm kayıtlar içerisinde toplam 100 gelinin mehr-i muacceline dair bir bilgi bulunmaz.

* Trabzon Burması.

** Gerdanlık.

¹¹⁰ Dinç, "Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya'da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu", s. 108.

Kadın, mehr-i muaccelini nakit veya ziynet eşyası olarak isteyebildiği gibi ev eşyası olarak da talep edebilirdi ve bu sık görülen bir uygulamaydı. Örneğin Muallim Hasan Efendi'nin kızı Ümmügülsüm Hanım mehr-i muaccelini nakit olarak alırken¹¹¹, Bahçıvan İsmail Ağa kızı Güldalı Hanım ise “üç adet beşi bir yerde Osmanlı altını, bir adet altın boyunduruk, bir adet tel çekme gümüş kemer kuşak ve bir çift altın bilezik” olarak almıştı.¹¹²

Kararname’de kadınların mehirleriyle çeyiz yapmaya zorlanamayacak olmaları özellikle belirtilmesine rağmen, zorlamayla olup olmadığı bilinmemekle birlikte bazı mehr-i muaccel bedellerinin *çeyiz eşyası* veya *eşya bedeli olarak* istendiği görülür. Örneğin Musa Çavuş kızı Dudu’nun mehr-i muaccelini, nakit veya ziynet eşyası yerine “bir kat yatak, elbise ve bir çift pabuç” olarak aldığı görülür.¹¹³ Mehr-i muaccelini ev eşyası olarak alanların en fazla tercih ettikleri genellikle “adet-i belde vechle” mutfak eşyası, yatak-yorgan ve sandık olmuştur. Kadınlar mehr-i muaccelini isterse çeyizini tamamlamak için kullanabildiğinden aldığı nakit parayla eşyasını kendi almayı tercih edebilirdi. Örneğin Salih Efendi kızı Rahime Hanım, evlendiği Hacı Mehmet Ağa’dan *eşya bedeli olarak* 15.000 kuruş mehr-i muaccel almıştı.¹¹⁴

TABLO 10: Eşya Olarak verilen Mehr-i Muaccelerin Kıymetleri

Eşyanın Türü	Kıymeti/Kuruş	Eşyanın Türü	Kıymeti/Kuruş
(Osmanlı lirasından ma‘mûl) bir çift küpe	100-300-500-600	Bir çift altın bilezik	1.200
Bir adet gümüş kemer	500	Bir adet elmas gül yüzük	1.200
Bir adet beşi bir yerde Osmanlı altını	500	Bir adet Hamidiye altını	100
İnci elmas ve bilezik bedelleri	9.000	Bir çift elmas küpe	1.200
Bir adet altın yüzük	100	Bir takım gelinlik elbise	1.200-1.500
Bir takım çanak	1.500	Elbise bedeli	500-600
Bir kat yatak, yorgan ve yastık	300	Bir takım yatak	500
Altın lebbe	100-800	Eşya bedeli olarak	15.000

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215; 1224.

Gayrimüslimler nikâh akitlerini bağlı buldukları kiliselerin hukukuna uygun olarak gerçekleştirirler de tescil için Şer‘î mahkemelere başvurmaktaydılar. Bununla birlikte İslam hukukunda önemli bir yere sahip olan mehrin, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta yeri olmamasına ve Kararname’nin 91. maddesinde de mehrin gayrimüslimlerde geçerli olmadığı belirtilmesine rağmen, bazı gayrimüslimlerin nikâh akitlerinde bu uygulamaya başvurduğu görülür.¹¹⁵ Gayrimüslim Rum toplumunun evliliklerinde Müslümanlarınkinden farklı olarak *drahoma* adıyla erkeğe verilen başlık parası ve yine erkeğe verildiği görülen çeyiz uygulaması bulunmaktaydı. Rum cemaat, Hukuk-ı Aile Kararnamesi’nden önce de kimi zaman çiftlerin evlenmesini zorlaştıran bu gibi yükümlülüklerden kurtulmak için Osmanlı mahkemelerine başvurabiliyordu. Ancak kadına ödenen bir para veya eşya görülmemekteydi.¹¹⁶ Her ne kadar “mehr” adıyla ayrıca belirtilmemiş olsa da Rağbete Mahallesi’nden Pandeli kızı Anastasya, aynı mahalleden Pandeli oğlu Dimitri ile *bir çift küpe, bir adet boyunduruk ve bir de istavroz kordon* karşılığında evlenmişti.¹¹⁷ Bu örnek haricinde diğer 16 gayrimüslim gelin için böyle bir durum söz konusu değildi. Elbette sadece bir örnek üzerinden Antalya’daki Rum kadınların mehr talebinde bulduklarını -ki Müslüman kadınların evlilik akitlerinde özellikle belirtilmiş olmasına rağmen bu örnekte böyle bir ibare yoktur- söylemek zordur. Ancak genel uygulamanın dışında bir örnek olması açısından dikkate değerdir.

2. Boşanma

Nüfusun devamını önemseyen ve bunu sağlamaya yönelik olarak aile teşekkülünü daima destekleyen devlet, bu birliğin sona ermesini elbette hoş karşılamamaktaydı. Çünkü boşanma sadece eşleri değil, aynı zamanda çocukları, tarafların ailelerini ve toplumu ilgilendirdiğinden geniş bir çevreyi etkisi altına alırdı. Bu nedenle mahkemeye yansıyan boşanma davalarında, nihai bir karardan önce Osmanlı kadı ve idarecileri, çiftlere aileyi dağıtmamaları için tembihte bulunurdu. Yani hâkim çiftlerin arasını ıslaha çalışarak bir nevi arabuluculuk vazifesi icra ederdi.

¹¹¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 4/24, s. 2.

¹¹² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 15/35, s. 8.

¹¹³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 160, s. 147.

¹¹⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 60/80, s. 30.

¹¹⁵ Sak, *agm*, s. 123.

¹¹⁶ Uğur Özcan-Murat Dalyan, “19. yy’da Rumlarda ve Arnavutlarda Evlilik Müessesinde Başlık Uygulamaları”, *History Studies*, Volume 3/3, 2011, s. 321-322.

¹¹⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 86/106, s. 43.

ANTALYA'DA EVLİLİK VE BOŞANMA (1918-1919)

İncelenen iki defterden sadece birinde, evlilik akitlerinin yanında ayrıca boşanma kayıtları da yer almaktaydı. Sonradan oluşabilecek karışıklıkların önüne geçmek adına boşanan çiftler, aynı defterin müfârekât (boşanma) kısmında belirtilmişti. Buna göre 14 ay içerisinde 338 evlilikten 10'u, yani bu süre zarfındaki evliliklerin %3'ü boşanma ile sonuçlanmıştı.

Boşanma işlemleri, hem tescil amacıyla hem de boşanmadan kaynaklanan mehir, nafaka ve iddetle ilgili hakların teslimine yönelik olarak tıpkı nikâh akitlerinde olduğu gibi, mahkeme siciline kaydettirilmişti. Zira Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin 110. maddesine göre boşanmaların da tescili usulü getirilmiş, karısını boşayan erkeğin durumu hâkime bildirmesi şart koşulmuştu.¹¹⁸ Hatta 31 Ekim 1917 tarihinde yürürlüğe giren Ceza Kanunu'nun 200. maddesinde yapılan değişiklikle, karısını boşadığını 15 gün içerisinde hâkime bildirmeyen erkeğin, bir haftadan bir aya kadar hapis cezası alacağı bildirilmişti.¹¹⁹

İslam Hukukunda "talâk, tefviz-i talâk, muhâla'a ve tefrik" adlarıyla sınıflandırılan dört çeşit boşanma türünden, kayıtlarda en fazla görüleni, erkek tarafından tek taraflı irade beyanıyla yapılan "talâk" olmuştu. Boşama hakkı kocaya ait olduğundan, karısını boşamak isteyen erkeğin bunu iki şahit huzurunda beyan etmesi yeterliydi ve erkeğin belirli bir sebep veya kanıt göstermesi de gerekmiyordu.¹²⁰ Talâk, kendi içerisinde dönülebilir boşanma anlamına gelen *ric'î talâk* ve ayırıcı boşanma anlamına gelen *bâin talâk* olarak ikiye ayrılmaktaydı. Ric'î talâk erkeğin yeni bir nikâh akdine gerek kalmadan iddet süresi içinde eşine dönebildiği boşanma türüydü. Üç hayz (aybaşı) dönemi iddet beklemek zorunda olan kadın, bu sürenin sonuna kadar kocasının evinde veya onun gösterdiği bir evde yaşamaya devam ederdi ve bu zaman içinde geçimi kocası tarafından sağlanırdı. Boşanmanın dönülebilir olması için birinci veya ikinci talâk olması gerekmektedir. Dönülebilir boşanma, iddet içinde koca tarafından geri alınmazsa kesinlik kazanır ve bâin talâka yani ayırıcı boşanma haline geçerek evlilik birliği sona ererdi.¹²¹

Kocanın boşanma iradesini kesin olarak açıkladığı ve eşine yeni bir nikâh kıymaksızın dönme imkânının olmadığı boşanma türüne *bâin talâk* yani ayırıcı boşanma adı verilirdi. Eğer erkek üç talâk hakkını da kullanmamışsa, ancak yeni bir nikâh kıyılıp ikinci kez mehir belirlenmesi şartıyla yeniden bir evlilik söz konusu olabilirdi.¹²² Erkeğin karısını talâk-ı selâse ile boşaması üzerine karı-koca arasında büyük ayrılık meydana gelir ve erkeğin boşadığı karısıyla yeniden evlenebilmesi için, kadının bir başka erkekle usulüne göre yeniden evlenmesi ve yine usulüne uygun olarak bu evliliğin sonlanması gerekirdi. *Hülle* adı verilen bu yöntem, kocanın boşanma yetkisini kötüye kullanmasını önlemek ve kötüye kullananları da cezalandırmak amacıyla taşındı.¹²³

Erkeğin tek taraflı boşanma yetkisinin yanında, bu hakkı nikâh esnasında veya sonrasında kadına devrettiği durumlar da vardı ve buna *tefviz-i talâk* adı verilmişti. Bazen çiftler aralarında anlaşarak evliliğe son verebilirlerdi ve bu anlaşmalı boşanmaya *muhâla'a* adı verilirdi. Ancak bu boşanma türü daha ziyade kocanın boşanma yoluna gitmediği durumlarda, kadının belirli bir bedel karşılığında kocasını kendisini boşamaya ikna etmesi anlamına geliyordu. Bu bedel, belirli bir para vermek, mehrinden vazgeçmek veya herhangi bir mal vermek şeklinde de olabilirdi. Son olarak belirli sebeplerin mevcudiyeti durumunda hâkim kararıyla boşanma da mümkündü ve buna da *tefrik* adı verilmişti. Bu adli boşanma türünde kadın, kocasının mevcut ciddi hastalıkları, gaipliği, hapisanede olması, kocasının karısına zarar vermesi, şiddetli geçimsizlik gibi sebeplerle mahkemeye müracaat ederek evliliğin sonlanmasını isteyebilirdi.¹²⁴

TABLO 11: Evli Çiftlerin Boşanma Türü ve Tarihleri

Kadın	Erkek	Boşanma Türü	Evlilik Tarihi	Boşanma Tarihi
Müteveffa Süleyman kızı Hasibe	Ahmet	Talâk-ı Selâse	3 Nisan 1918	18 Mayıs 1918
Hasan Hüseyin kızı Fatma	Mustafa Onbaşı	Talâk-ı Selâse	3 Nisan 1918	Kasım 1918
Bahçıvan Ali kızı Fatma Hatun	Mehmet Ali Onbaşı	Talâk-ı Bâin	15 Nisan 1918	9 Temmuz 1918
Ali Efendi kızı Düriye Hanım	Jandarma Kamil Efendi	Bir Talâk-ı Bâin	15 Nisan 1918	23 Mayıs 1918
Müteveffa Ali Efendi kızı Feride	Asker Mustafa	Muhâla'a	18 Nisan 1918	29 Aralık 1919

¹¹⁸ Çeker, *age*, 49.

¹¹⁹ Çeker, *age*, s. 104.

¹²⁰ Bay, *age*, s. 165.

¹²¹ Halil Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1988, s. 49-51; H. İbrahim Acar, "Talâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010, s. 498-499; Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu, vd., *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara 2011, s. 290.

¹²² Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınevi, İstanbul 2013, s. 290.

¹²³ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, s. 56.

¹²⁴ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, s. 69-70.

HATİCE DURGUN

Bahçivan Ahmet Çavuş kızı Emine	Ahmet Şevki Efendi	Muhâla'a	16 Mayıs 1918	20 Mart 1919
Müteveffa Ali zevcesi Hamide	Sihhiye Onbaşı Mehmet Hilmi	Muhâla'a	4 Haziran 1918	17 Ekim 1918
Müteveffa Ali kızı Şerife	Muhtar Beyoğlu Nazif Efendi	Talâk-ı Selâse	1 Ağustos 1918	4 Aralık 1918
Mehmet Ali kızı Şefika	Mehmet Hamdi Kapudan	Muhâla'a	13 Şubat 1919	20 Şubat 1919
Ser Mühendis Hüsnü Bey kızı Hatice Süeda Hanım	Ali Bey	Muhâla'a	2 Nisan 1919	15 Eylül 1919

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215.

İncelenen defterde boşanmaların yarısı, erkeğin boşanma hakkını kullanması sonucu gerçekleşmiştir. Bunların üçü *talâk-ı selâse*, diğer ikisi ise *talâk-ı bâin* türü boşanmadır. Talâk-ı selâse kocanın boşanma isteğini üç kez kuşku duyulmayacak şekilde açıkça ifade etmesiyle gerçekleşirdi.¹²⁵ Örneğin Şerî mahkemeye gelen Aşıkdoğan Mahallesi'nden Ahmet, 3 Nisan 1918 tarihinde evlendiği karısı “seyyibe” Hasibe Hatun’u 18 Mayıs 1918 tarihinde *talâk-ı selâse* ile boşadığını Berzahzâde Ali Efendi ve Teşvikiye Mahallesi'nden Muhyiddin Efendi oğlu Rüştü Efendi huzurlarında ikrar ve itiraf etmişti.¹²⁶ Bir diğer örnekte aslen Şamlı olan Jandarma efradından Kamil Efendi, 15 Nisan 1918 tarihinde evlendiği Düriye Hanım’ı *bir talâk-ı bâinle* boşadığını 23 Mayıs’ta mahkeme huzurunda beyan etmiş, Düriye Hanım da bu durumu tasdik etmişti.¹²⁷ Her iki örnekte de çiftlerin yaklaşık bir ay evli kaldıkları görülür. İlk örnekte görüldüğü gibi boşanmanın mahkemede tescil edilmesi sırasında eğer zevç müracaat etmişse, zevcenin orada hazır bulunmasına ihtiyaç duyulmamıştı.¹²⁸

Erkeğin, karısını boşamasına rağmen mahkemeye bunu bildirmemesi durumunda, kadının dilekçe ile mahkemeye müracaat ettiği ve kocasının mahkemeye çağırılarak olayın doğrulanmasının ardından bunu sicile kaydettirdiği görülür. Mesela 3 Nisan 1918 tarihinde 43’üncü Ağır Topçu Taburundan Mustafa Onbaşı ile evlenen “seyyibe” Fatma Hatun, kocasının kendisini altı ay önce şahitler huzurunda *talâk-ı selâse* ile boşadığını iddia etmiş ve mahkemeye çağırılan Mustafa Onbaşı’nın da olayı doğrulamasının ardından 5 Nisan 1919 tarihinde boşanma işlemi deftere kaydedilmişti.¹²⁹

Kadının da boşanma yetkisini kullanabileceği çeşitli yollar yok değildi. Mesela belli bir para, mal veya aldığı mehri iade ederek *hul'* adı verilen boşanma türüne eşini ikna edebilirdi. En sık anlaşmalı boşanmalar mehri, iddet nafakası, mesken masrafları, kadından alınan para ve mal ile çocuklara belli bir yaşa kadar bakma karşılığı yapılıyordu. Bu tür boşanma ayırıcı (bâin) boşanma olarak kabul edilirdi.¹³⁰ Çalışma konusu defterdeki az sayıdaki boşanma türlerinin yarısını erkeğin hakkı olan talâk oluştururken, kalan diğer yarısını da *muhâla'a* adı verilen bu tür anlaşmalı boşanmalar oluşturmaktadır. Yani birçok hakkından vazgeçme pahasına kadın, devamını mümkün görmediği evliliğine son verme isteğine kocasını razı edebilmiştir.

Antalya 136’ncı Alayın 4’üncü Makineli Tüfek bölüğünden olan Honazlı Mustafa, 18 Nisan 1918 tarihinde evlendiği Feride Hatun ile 29 Aralık 1919’da anlaşmalı olarak boşanmayı kabul etmişti. Feride Hatun kocasını, nikâh akdi sırasında kayıt altına alınmış olan mehri müeccel ve mehri muaccel miktarları¹³¹ dâhil olmak üzere iddet nafakası ve çocuğun bakımı için gerekli olan hidane ücretinden feragat ederek boşanmaya razı etmişti. Bunun karşılığında Feride Hatun’un istediği tek şey oğlu Ali’yi, yine kocasından hiçbir nafaka beklemeksizin yanına alma talebiydi. Söz konusu şartlar üzerine anlaşılan taraflar muhâla'a yoluyla boşanmışlardı.¹³² Yine 12.002 kuruşla en yüksek mehri müeccel miktarına sahip olan Ser mühendis Hüsnü Bey’in kızı Hatice Süeda Hanım mahkemede, 2 Nisan 1919 tarihinde evlendiği kocası Mustafa Efendi oğlu Ali Bey huzurunda, kendi rızasıyla mehrinden vazgeçtiğini beyan ederek *hul'* ile boşanmak istediğini söylemişti. Ali Bey’in kabul etmesiyle de 15 Eylül’de boşanma işlemi gerçekleşmişti.¹³³

Çoğunda bir sebep belirtilmemekle birlikte bu tür boşanmaların en önemli sebebi genellikle şiddetli geçimsizlik olmuştu.¹³⁴ Örneğin 4 Haziran 1918 tarihinde Antalya’da 5’inci Menzil Hastanesi Sihhiye Onbaşılarından olan Mehmet Hilmi ile evlenen “seyyibe” Hamide Hatun, mahkemeye müracaat ederek kocasıyla

¹²⁵ Bay, *age*, s. 33.

¹²⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 7/27, s. 4.

¹²⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 22/42, s. 11.

¹²⁸ Yine Nazif Efendi 1 Ağustos 1918 tarihinde evlendiği Şerife Hanım’ı, 4 Aralık’ta *talâk-ı selâse* ile boşadığını mahkemede tescil ettirirken eski eşinin orada bulunmasına gerek duymamıştır, BOA. MŞH.ŞSC.d., 1215, 99/119, s. 49.

¹²⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 8/28, s. 4.

¹³⁰ Bay, *age*, s. 30-31.

¹³¹ Evlilik akdi sırasında Feride Hatun için 1.001 kuruş mehri müeccel; 2 adet beşi bir yerde Osmanlı altını, bir çift küpe, bir kat yatak, iki adet bakır tencere ve bir adet bakır çorba tası mehri muaccel belirlenmişti.

¹³² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 28/48, s. 14.

¹³³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 155, s. 145.

¹³⁴ Bay, *age*, s. 30.

ANTALYA'DA EVLİLİK VE BOŞANMA (1918-1919)

aralarında “hüsn-i muaşeret olmaması” dolayısıyla mehir ve iddet nafakasından feragatle hul'a talip olduğunu bildirmiş, kocasının da bunu kabul etmesiyle 17 Ekim'de boşanma işlemi gerçekleşmişti.¹³⁵

Mehmet Hamdi Kaptan ile 13 Şubat 1919 tarihinde evlenen Şefika Hatun, boşanmak için mahkemeye kocasıyla birlikte müracaat etmişti. Şefika Hanım nikâh akdi sırasında peşin aldığı 2.000 kuruş değerindeki mehir-i müeccel ve muacceli ile eşyaları kendinde kalmak suretiyle kocasını boşanmaya ikna etmiş, Mehmet Hamdi Kaptan, karısından boşanmak için hiçbir talep ve şartta bulunmamıştı. Burada asıl dikkat çeken ise çiftlerin bir ay bile evli kalmadan boşanmalarındır.¹³⁶ Anlaşmalı boşanan kadınların feragat etmek durumunda kaldıkları mehirleri incelendiğinde, üç kadının mehrinden feragat ettiği ve bunlardan sadece birinin mehir-i müeccelinin 5.001 kuruş ile en yüksek meblağ olduğu, diğerlerinin 501 kuruş ve 1001 kuruş olduğu görülür.

Nikâh akdi sırasında kadının talebiyle, akde boşanma şartı da ekletilebiliyordu. Bu boşanmada koca boşanmayı şarta bağlamakta, şartın gerçekleşmesi durumunda da ayrılık gerçekleşmekteydi. Bu çeşit boşanmalarda şartları oluşmuş olsa bile boşanmanın gerçekleşmesi için mahkemenin tefrik işlemini gerçekleştirmesi gerekiyordu. Şehirde oturma, önceki evlilikten çocuğuyla oturmama, tek eşlilik, içki içmeme, kadını dövmeme, kayıvalıdeden ayrı oturma ve uzun bir yolculuğa çıkan kocanın süre tayini nikâh akdinde en sık ileri sürülen boşanma şartlarıydı.¹³⁷ İncelenen defterde nikâh akdine eklenen bu nevi şartlara rastlanır. Bunlardan biri Rençber Molla Ahmet ile evlenen Durkadın'ın, kocasının eski karısı olan Ayşe'yi bir daha nikâhlanmaması şartıdır.¹³⁸ Bir diğeri Hasan Tahsin Efendi ile evlenen Melek Hanım'ın nikâh akdine eklettiği “rızası olmadan, kocasının kendisini başka bir memlekete götürmesi ve altı aydan fazla eve gelmemesi halinde” kocasından bir talakla boşanma şartıdır.¹³⁹

Bu boşanma türlerinin dışında mahkemeye gelen davanın durumuna göre mahkemenin müdahale ederek tarafları tefrik etme, yani ayırma tasarrufu da bulunuyordu.¹⁴⁰ Ancak incelenen defterde bu tür bir boşanma bulunmamaktadır.

SONUÇ

Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin uygulamaya koyulmasıyla birlikte Antalya gibi kimi şehirlerin kadı sicillerinde “... Şer'iyye Mahkemesine Mahsus Münâkehât ve Müfârekât Sicil Defteri” başlığına sahip evlilik ve boşanma defterleri tutulmaya başlandığı görülür. Her ne kadar Kararname'nin ömrü kısa olsa da evlenme ve boşanma işlemlerini yeniden düzenleyen önemli bir adım olmuş ve Antalya'da Kararname'nin yürürlükte olduğu süre zarfında 359 çiftin nikâh akdi ve 10 çiftin boşanma işlemleri bu işlemler için ayrılan hususî defterlere kaydedilmiştir. Müslüman tebaa gibi gayrimüslim ahalinin nikâh kayıtlarında da hiç olmazsa ortak kuralların uygulanması ile hukuk birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak her cemaatin kendi uygulamaları dikkate alınarak yapılan bu girişim ile beklenen hukuk birliği sağlanamamıştır. Zaten aile hukuku kapsamında çeşitli din ve mezheplere mensup tebaanın tek bir kanuna uymak mecburiyetinde bırakılmaları hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler açısından eleştirilere yol açmıştı.¹⁴¹

Nikâh akitlerindeki damatlar içerisinde ilk sırada askerlerin yer alması, içinde bulunulan savaş ortamını açık bir şekilde göstermenin yanında, savaşın yıkıcı etkilerinin ciddi bir şekilde hissedildiği böyle bir durumda bile bu kesimin resmi nikâha gösterdiği ilgi açısından oldukça dikkat çekicidir. Zira çeşitli devlet kademelerinde hizmet veren bu grupların resmi nikâha gösterdiği rağbet, toplumun diğer kesimleri üzerinde de bir teşvik unsuru olmuş olmalıdır.

Evlilik defterlerindeki ikametgâhlardan yola çıkılarak mahallelerde yaşayan kesimin, kırsal alanlarda yaşayanlara göre evlilik akdinin tescili işleminde daha hassas davrandıkları söylenebilir. Bu, devletin emirlerinin merkezde daha çok uygulama alanı bulması şeklinde değerlendirilebileceği gibi şehirli kadınların veya yine onların adına velilerinin, kadınların haklarını güvenceye almak hususunda daha dikkatli davrandıkları şeklinde de düşünülebilir. Öte yandan evlilik akdinin gelin veya damadın birinin ikametgâhı olan kazada icra edilmesi şartı vardı ki burada akitlerin, yoğun olarak gelinin ikametgâhında gerçekleştirildiği anlaşılır. İkametgâhları Antalya dışında gösterilenlerin hemen hepsi erkeklerden oluşmaktaydı ve önemli bir bölümü de askerdı. Yani Antalyalı aileler, ikametgâhları Antalya dışında olan erkeklere kızlarını vermek konusunda katı

¹³⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 73/93, s. 37. Bir diğer anlaşmalı boşanma davasından öğrendiğimize göre 16 Mayıs 1918 tarihinde evlenen Emine Hatun ile Ahmet Şevki Efendi, boşanmak için birlikte mahkemeye başvurmuşlardı. Emine Hatun nafaka ve nikâhından feragat ettiğini söyleyerek boşanmak istediğini belirtmiş, zevci Ahmet Şevki Efendi de bu şartlarla boşanmayı kabul etmişti. Taraflar evlendikten yaklaşık 10 ay sonra, 20 Mart 1919 tarihinde boşanmışlardır, BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 45/65, s. 23.

¹³⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 34, s. 101.

¹³⁷ Bay, age, s. 32.

¹³⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1215, 36/56, s. 18.

¹³⁹ BOA. MŞH.ŞSC.d., 1215, 106, s. 132.

¹⁴⁰ Bay, age, s. 33.

¹⁴¹ Müslüman ilim ve fikir adamlarının yönelttiği eleştirilerin ele alındığı bir çalışma için bkz. Ensar Durmuş-Mehmet Ali Yargı, “1917 Tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi'ne Yöneltilen Eleştiriler”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 2019, s. 312-363.

davranmamışlardır. Antalya'ya yerleştirilen Giritli muhacirlerin ise kapalı bir toplum yapısı gösterdikleri ve kendi içlerinde evlilik yaptıkları görülmüştür. Az sayıdaki Antalya dışı evliliklerde de yine evlenen kişinin Girit menşeli olması dikkat çekmektedir.

Antalya evlilik ve boşanma defterleri, yerel tarih çalışmaları açısından da çok kıymetli bilgiler ihtiva eder. Bir defa savaş ortamı dolayısıyla, bir liman kenti olan Antalya'daki askeri yoğunluğu nikâh kayıtlarından da görmek mümkündür. Öte yandan birçok nikâh şahidi ve vekilin Antalya'nın ileri gelenlerinden olması, o dönemin Antalya'sındaki devlet görevlileri ve meslek gruplarının tespiti açısından da önem taşır. Aynı meslek grubuna mensup kişilerin akit sırasında birbirlerinin şahitlik ve vekillik vazifelerini icra etmeleri, meslek dayanışmasına iyi bir örnektir. Yine nikâhların bir kısmının cami, mescit, medrese gibi mekânlarda gerçekleştirildiği, gayrimüslimlerin de nikâh merasimlerinin bağlı buldukları kiliselerde icra edildiği dikkate alındığında, isimleriyle kaydedilen bu yapıların tespitleri yine şehir tarihi araştırmaları bakımından ayrıca öneme sahiptir.

Boşanmaların da aynı defter içerisinde ve evlilik akdinin hemen karşısındaki ilgili sütunda yer alması hukukî işlemler açısından kolaylık sağlamıştır. Çiftlerin boşanma şekilleri ve tarihlerinin kaydedilmesi çiftlerin birbirleri üzerinde herhangi bir haklarının kalmadığının beyanı olarak da sicile işlenmiştir. Yaklaşık 14 ay gibi kısa bir zamanda tutulmuş olan evlilik ve boşanma kayıtlarını ihtiva eden defterlerde, boşanma yoğunluğu %3 olarak tespit edilmiştir.

Birçok yönden önemli bilgiler ihtiva ettiği görülen ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin şehirlerde uygulandığının bir göstergesi olan bu evlilik ve boşanma defterleri üzerinde yapılacak daha kapsamlı çalışmaların, aynı dönem içerisinde ailenin oluşum ve dağılımında ne gibi benzerlik ve farklılıklarının olduğunu karşılaştırmalı olarak görmek bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi). (MŞH) Meşihat, (ŞSC.d) Şer'iyeye Sicil Defterleri: 1215, 1216, 1224.

Kitap ve Makaleler

ACAR, H. İbrahim, "Talâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010, ss. 496-500.

ADIYEKE, Nuri, "Girit Nikâh Defterleri ve Girit'teki Evlilikler", *Kebikeç*, 13, 2002, ss. 39-47.

AYDIN, Mehmet Akif, "Hukuk-ı Aile Kararnamesi", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.18, 1998, ss. 314-318.

AYDIN, Mehmet Akif, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adalet*, 2. Baskı, Klasik Yayınları, İstanbul 2017, ss. 205.

AYDIN, Mehmet Akif, "Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri", *Osmanlı Araştırmaları III*, İstanbul 1982, ss. 1-12.

AYDIN, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınevi, İstanbul 2013,

BAY, Abdullah, *Klasik Osmanlı Ailesi ve Değişim (1839-1923)*, Kriter Yayınları, İstanbul 2018.

CİN, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1988.

CİN, Halil, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1988.

ÇEKER, Orhan, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, Mehir Vakfı Yayınları, Konya 2017.

DİNÇ, Güven, "Tanzimat Dönemi Cizye Defterine Göre Antalya Gayrimüslimleri", *Mediterranean Journal of Humanities (MJH)*, VII/2 2017, ss. 159-181.

DİNÇ, Güven, "XIX. Yüzyıl Antalya'sında Yeni Bir Mahallenin Doğuşu: Rağbetiye Mahallesi", *Antalya Kitabı*, C. 3, Ed. Bedia Koçakoğlu-D.Çakılcı, Palet Yay., Konya 2020, ss. 99-105.

DİNÇ, Güven, "Şer'iyeye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya'da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu", *OTAM*, 17, 2005, ss. 103-129.

DUBEN, Alan-BEHAR, Cem, *İstanbul Haneleri, Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1880-1940*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

ANTALYA'DA EVLİLİK VE BOŞANMA (1918-1919)

DURMUŞ, Ensar- YARGI, Mehmet Ali, “1917 Tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi’ne Yöneltilen Eleştiriler”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 2019, ss. 312-363.

ESEN, Hüseyin, “Kolaylık Açısından İslam’da Nikâh”, *Dinlerde Nikâh*, (Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı), Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), (İzmir 06-08 Nisan 2012), İstanbul 2012, ss. 57-103.

ESKİCİOĞLU, Osman, “Toplumsal Bir Olgu Olarak Nikâh”, *Dinlerde Nikâh*, (Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı), Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), (İzmir 06-08 Nisan 2012), İstanbul 2012, ss. 117-128.

KONAN, Belkıs, “Hukuk-ı Aile Kararnamesi’nde Kadının Hukuki Durumu ile İlgili Düzenlemeler, II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri, C. I, Ed. Fethi Gedikli, İstanbul 2016, ss. 323-353.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, “Osmanlı Hukukunda İzinnâme ve Nikâh”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı 2, 2006/Güz, ss. 41-60.

KURT, İsmail, “Şer’iyye Sicilleri ve Bâb-ı Meşihat (Şeyhü’l-İslamlık) Kayıtları Işığında Osmanlı’da Nikâh Uygulamaları”, *Dinlerde Nikâh*, (Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı), Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), (İzmir 06-08 Nisan 2012), İstanbul 2012, ss. 447-469.

KÜÇÜKTİRYAKİ, Ahmet Yasin, “Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Sonrası Aile Hukuku Alanındaki Gelişmeler ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi”, 13/26, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014/2, ss. 177-201.

UĞUR Özcan-Murat Dalyan, “19. yy’da Rumlarda ve Arnavutlarda Evlilik Müessesinde Başlık Uygulamaları”, *History Studies*, Volume 3/3, 2011, ss. 319-336.

ÜÇÖK, Coşkun, Mumcu, Ahmet; vd.; *Türk Hukuk Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara 2011.

ÜNAL, Mehmet, “Medeni Kanunun Kabulünden Önce Türk Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler ve Özellikle 1917 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XXXIV, 1977, ss. 195-231.

PARLATIR, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınları, Ankara 2006.

SARIÇELİK, Kerim, “Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin İtilaf Devletleri’ne Karşı Anadolu’nun Akdeniz Kıyılarında Aldığı Bazı Tedbirler”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 21, 2007, ss. 173-189.

SAK, İzzet, “Şer’iyye Sicilleri Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Aile Hayatı: Konya Örneği (1700-1725)”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/2012, ss. 117-135.

SELEKLER, Macit, *Yarım Asrın Arkasından Antalya’da Kemer, Melli, İbradı ve Serik*, Yay.haz. Ali Yıldız-Resul Kaya, 2. Baskı, Kutlu Avcı Ofset, Antalya 2011.

TOPRAK, Zafer, “Yüzüncü Yılında Hukuk-ı Aile Kararnamesi”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı 288, 2017, ss. 50-54.

ÜNAL, Mehmet, “Medeni Kanunun Kabulünden Önce Türk Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler ve Özellikle 1917 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 34, 1977, ss. 195-231.

YAZICI, Abdurrahman, “Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi (1917) ve Sadreddin Efendi’nin Eleştirileri”, *EKEV Akademi Dergisi*, 19/62, 2015, ss. 567-585.

YURTSEVEN, Yılmaz, “1917 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11/1-2, 2003, ss. 199-250.

Tezler

AYA, Feyza, *99 Numaralı Antalya (Finike) Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi H.1335/1916-H.1342-1924*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya 2019.

BİNGÖL, Ayşe, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Antalya’da Aile Kurumu (1908-1945)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya 2019.

DEMİRCİ, Miray, *77 Numaralı Antalya Şer’iyye Sicilinin (1918/1924) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2019.

ERCOŞKUN, Tülay, *Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. Yüzyılda Evlilik ve Nikaha Dair Düzenlemeler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2010.

HATİCE DURGUN

KAPLAN, Çetin, *Mehmet Şefik (Aker) Bey: Çanakkale ve Galiçya Cepheleindeki ve Türk İstiklal Harbindeki Faaliyetleri (1915-1922)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2019.

ÖZTÜRK, Elif, *Üsküdar Kadılığı Sicillerinden Üsküdar Mahkemesi Münâkehat ve Müfarekat 275 Numaralı 1332 Tarihli Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2020.

ŞAHİN, Hasan, *Nikâhta Rıza ve Cebir*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008.

TANRISEVEN, Ruken; *12 No'lu Antalya Şer'iyye Sicili Defterine Göre 1862-1864 Yılları Arasında Antalya Şehrinin İdarî Ve Sosyo-Ekonomik Durumu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2007.

